Раіса Баравікова

Люстэрка для самотнай

Вершы,
пераклады
і драматычная
паэма

Мінск
«Мастацкая літаратура»
1992

1

Дваім лепей, чым аднаму, бо ёсць ім добрая дзяка за іхнюю працу.
Бо, як адзін упадзе, падыме другі свайго сябра! Але гора таму, хто адзгн упадзе, а другога няма, хто падняў бы яго.
Гэтаксама, як двое ляжаць, дык ім цёпла; а як аднаму сагрэцца?

Кніга Эклезіяста,
альбо Прапаведніка

НОЧ. ВОДАР АРХІДЭЙ

Няўжо непазбежнасць? Згараю з адчаю…
Так легка паддацца хвілiннай аблудзе!
Дванаццаты дзень я цябе прывячаю,
Бог бачыць, прашу, хай заўсёды так будзе!
І тут жа загадваю сэрцу: «Даволі!»
І хочацца мець хоць у рэчах падтрымку,
а цені ад кветак тваіх на сталі
сплялiся, як рукі ў спякотным абдымку.
Я знаю, што свет і халодны, і грубы,
ды мае сваіх улюбёнцаў прырода…
Табе столькі жару ўліла яна ў губы!
Мне горача. Жарам тым дыхае водар.

* * *

Пераплятуцца гукі «дж» і «дз»
дзівоснай нашай мовы ў песнях лета,
і стракaзе свавольнай на вадзе
так схочацца ў адной з іх быць апетай.

Заўваж, дрыжыць рука ў тваёй руцэ,
цень ад вярбы на цёплым парапеце,—
і ў гэтых сказах лёгенькія «ц»,
нібы званочкі ў нашым першым леце.

А ты маўчыш, хто ж навучыць пасмеў
цябе, што мова наша без дыхання,
што, як глухі, застраглы ў горле спеў,
яна даўно на грані вымірання.

О, кал і б гэтак... Як дазнаўся б ты,
што тут, дзе пчолы водзяць карагоды,
між гэтай пракаветнай пекнаты
хачу твой голас вабны чуць заўсёды.

УСПАМ ІН

О як з пяшчотаю знявер
змагаўся мужна,
пялёсткі ціха за каўнер
зляталі дружна.

Нібы над кропелькай віна,
пчала кружыла...
І згадка даўняя адна
да слёз смяшыла.

Крысо намоклае плашча,
і плюшч на вежы,
і дотык Вашага пляча
мяне бянтэжыў.

Плот захінаў густы бружмель,
і над верандай
цяжкою сеткай віўся хмель,
звісаў гірляндай.

У знерухомелай красе
драмала вецце
і патанала пакрысе
ў гарачым шэпце...

* * *

Дзеці нашы даўно захапляюцца рокам,
хай удачлівым будзе іх
з новым стагоддзем альянс...
А я з нашага выхаплю момант
натомленым зрокам:
Вы запрашалі мяне на вальс.
І сукенка была ж у мяне не для балю,
без бліскучай аздобы, без лішніх якіх выкрутас...
Ды глядзела вачамі, гарачага поўнымі жалю:
Вы запрашалі мяне на вальс.
Чарнела на дахах старэнькая, мокрая гонта,
і за цюлем у вокнах калючы ўздымаўся альяс,
а ўяўлялася мора і пахкія ружы Таронта:
Вы запрашалі мяне на вальс.
І паветра цадзіла духмянасць амброзій,
круг за кругам... на неба... на боскі Парнас.
Ну, чаму больш ніколі не захліствалі
гэткія слёзы:
Вы запрашалі мяне на вальс.
Як ахвотна нябёсы сваё расхіналі нам ззянне,
там толькі абраных далуюць анёлы ў свой час...
Я баялася верыць, што будзе зямное вяртанне:
Вы запрашалі мяне на вальс.
Завяршаецца век катаклізмамі, драмамі,
понтам,
нехта — голы кароль, хтосьці лаўравых
поўны акрас...
Я не мару пра мора і пра пахкія ружы Таронта:
запрасіце яшчэ раз мяне на вальс.

* * *

Лета дыхала месяц грамамі,
слаўся горыччу мокры быльнёг,
і тады менавіта між намі
промень радасці тайнай пралёг.

Неба хмарнасцю змрочнаю днела
Мне спрыялі маланак агні.
Бессаромна ўсе дні харашэла
на вачах у гірымоўклай радні.

І ніхто ў тым не бачыў рахубы,
што глядзела на ўсё, як праз дым.
Падфарбоўвала сцятыя губы
і ўсміхалася думкам сваім.

* * *

Я вечнасць падарыць табе змагла,
узяўшы вобраз твой у музыку работы,
ты ж падары хоць трошачкі пяшчоты,
хоць дзень адзін з усмешак і цяпла.

Спазнае той гармошю быцця,
хто не чужым дарам празмерна рады!
Што поспехі, што адчуванне ўлады
супраць гарачай волі пачуцця?!

СЯГОННЯ ДОЖДЖ

Сцерагла,
сачыла непазбежнасць.
Вымаклі да нітачкі,—
наскрозь.
Непагадзь рашуча і паспешна
гнала нас кварталамі,
і вось —
мы на ноч залеваю асуджаны,—
кава, цыгарэта і пагляд,
позіркам тваім да дна асушаны...
Хочаш, адчыню...—
ідзі назад?!

Думаеш.
Прыкідваеш.
Марудзіш.
Там — шуміць вясновая вада,
тут — абжыты цішынёю будзень,
за якім а дно:
нуда, нуда...
Не ідзеш!
Анёльскае прытворства.
Ловіш трапятліва кожны рух,
быццам не пакой, а дзікі востраў
безвыходна свой акрэсліў круг...
Камень — на касу,
каса — на камень,
п'ецца кава, а па целу — ток...

І не дай нам Бог цяпер рукамі
прагнымі сустрэцца неўзнарок.
Позна! —
над цадушкаю прымятай
цыгарэтны плавае дымок,
вецер пад акном з душой вар'ята
высах
і па-новаму прамок...
Можаш пераблытаць заўтра адрас,
могуць словы сцерціся ў гадах,
але будзь ласкавы
ведаць зараз,—
што аддаў бы ўсё —
за гэты дах.

* * *

Разлуку ў хуткім часе напрароч,
да самазабыцця любі кагосьці,
ды гэта на ўспамін аб маладосці,
скажы, якая бэзавая ноч?

Пад лопухам хаваецца матыль,
у ценях адмысловых шыр квартала,
я ўсё табе ў мінулым даравала
і позіркам пытаюся: а ты?

Зноў прывыкаю да твайго імя.
Навошта?
Твой уздых цяжкі і горкі.
Мы, як працяг зацягнутай гаворкі,
сказал і ўсё, а яснасці няма.

Ды і якой жадаем яснаты?
І я ж не абяцаю быць адданай...
Схацелася прачнуцца закаханай,—
світанне,
бэз
і як калісьці... ты!

ПРЫЗНАННЕ

Сіла мыслення знаходзіцца па-за целам.
Геракліт

Ці была ўжо былінкай гнуткай?..
З грузам у сорак гадоў жыву,
і хто ж гэта знае цяпер, як хутка
згусткам памяці адплыву.

Нам не дадзена знаць, што будзе,
знаем тое, што ўжо было,
і таму, як сляпыя — людзі
бягуць ад святла і шукаюць святло.

І, можа, аднойчы ў нечым нязнаным
(ні аблачынка, ні лёгкі дым)
адным уздыхам шапну: каханы,
ты і тут застаўся каханым маім…

* * *

Мы з Вамі ў леце тым былі сябрамі,
калі рыжэлі пашы ў пене вод;
яшчэ ўраджай з палеткаў не сабралі,
а гаварылі ўсе пра недарод…

Спакойная, які ўспамін адрыну?
Пячатка строгасці на ветраных губах.
Стаю, нібыта ўплёўся ў куст язміну
з грады суседняй больш тонкі пах.

* * *

Калі адчай, хоць закрычы,
калі туга па Вас даймае,
тады мне дамавік іграе,
сама не ведаю, на чым.

Бліскучы клавіш ці струна
пад яго пальчыкам старанна
ўсю ноч, ад вечара да рання,
вызвоньвае — адна... адна.

Уторацць гукам ледзяшы,
а холад толькі холад множыць...
Хто ж зараз зможа растрывожыць
агонь разгубленай душы?!

Ёсць два бакі ў адной мяжы,
і тоіць шлях адзін расстанне:
хтосьці спадзяецца на спатканне,
а хтосьці — падкрэслена чужы.

Вунь поўні белая ладдзя
святлом у сум мой уплывае,
мне дамавік яшчэ сыграе,
ва ўсім астатнім — Бог суддзя.

* * *

Не можа быць кахаішя без дяпла...
Жмиу на сиеце не адзін дзесятак.
Ты халадком прываблівай дзяўчатак
і вернасцю мяне, каб не ўцякла,—

сказаць хацела так амаль страфой...
Ах, вернасць, вернасць,— прага самаўладдзя,
ды хто з нас знае, у каго што крадзе,
тым больш што страсць раджаецца сляпой.

ПАРТРЭТ ЖОНКІ СТАНІСЛАВА КСАВЕРЫЯ ПРУШЫНСКАГА XVIII СТАГОДДЗЯ[1]

Наканавана жыць у высях...
Уладнасці дадаўёй шлюб.
І вось лаўлю ў застылых рысах
напышлівасць падцятых губ.

Твар асвятляюць шоўк і бісер,
а не ўласцівы ўзросту жар,
і нешта ёсць у ёй ад рысі,
што падпільноўвае ахвяр.

І толькі позірк на партрэце
(як выпісаць змагла рука),
нібыта распісаўся вецер
пялёсткам сінім васілька.

Так зніталіся ў адзіным
паглядзе ўражаных вачэй
і сінь валошкавай радзімы,
і тайны юныя начэй...

[1] Невядомы мастак. Касцёл Нараджэння Маці Боскай (1781) у сяле Кемялішкі Гродзенскай вобласці.

У ГАСЦІННЫМ ДОМЕ

Бярэзнік за горкаю голы,
і луг не зарос асакой,
а вецер шумліва-вясёлы
так легка ўварваўся ў пакой.

У ім я імгненна адкрыла
зусім не зімовы настрой,
і нейкая дзіўная сіла
ужо завалодала мной...

І чуецца духу тамленне,
то ў холад укіне, то ў жар,
як хутка малюе ўяўленне
аддалены тыднямі твар.

Прыедзеш. Я знаю пра гэта,
а ў свеце стаць легка чужым.
Тут пройдзе шчаслівае лета
і што, невядома, за ім.

* * *

Ці не пупышкі хіляць голле ўніз?
Напэўна, быць квітнеючаму маю!
Здалося ўсё... канед... я адгараю,
а ты пачаў зноў сніцца, як калісь.

І гэтак добра ранкам уставаць,
у кожнай жылцы дрэмле асалода,—
і дзе ж так навучылася прырода
згасаць,
успыхваць,
зноўку бунтаваць?

Караблік папяровы на вадзе,
дзіцячы смех з наветрам уварвецца,
і сэрца стук... Я знаю, яно б'ецца
так у вялікім шчасці ці ў бядзе.

ЛЮСТРА

1
Стане ў пакоі і ціха, і пуста,
скончыцца ўзняты пяшчотаю баль...
Як жа зірну асцярожна я ў люстра,
і ў ім адаб'ецца, магчыма, мой жаль.

Навошта загадваць такое павінна?
Агеньчык на свечцы — крыло матылька,
і гэты пакойчык, бы ў ружах даліна,
і ўспыхвае жарам раптоўным шчака.

Як доўга маўчым у гаючым паўзмроку,
сукенка завеяй абкручвае стан,
мне цяжка паверыць, што быў ты далёкім,
што нас раздзяляў адчужэння паркан.

Бы сонечны зайчык, свавольны і шустры,
імгненне аслепіць дыханием тваім...
І профілі нашы сустрэнуцца ў люстры
і назаўсёды схаваюцца ў ім.

2
За што і хто пагірок мне кіне?
Чужыя сцены пахнуць летам...

Прыходжу ў дом свой,— бачу іней
на жоўтых дошчачках паркету.

Мне страшна да яго даткнуцца.
Баюся,— здрадзіць раўнавага...

Між сцен чужых — мая адвага,
і як жа тут не паслізнуцца?!

3
Душы абуджанай парыў,
шчымлівай музыкі ўзнясенне...
І люстра бляск, як паўтарэнне,
прыкмет чароўнае пары.

Здаецца, выбліснуць вось-вось
з яго глыбіняў таямнічых
два ледзь прыкметныя аблічча:
мае і дзіўнага кагось...

Міжволі адступлю назад,
а музыка памкнецца ў высі...
У сё бліжэй, выразней рысы —
з паглядам стрэнецца пагляд.

Паўзмрок і валасоў рака
на плечы лягуць густа-густа...
І доўга будзе рвацца з люстра
агеньчык — крыльца матылька.

* * *
З ліпамі за кладамі
ясны прамень на «ты»!
Тэта анёл над намі
ці лёгенечкі матыль?

Голас дзяўчынкі русай
звонка ляціць нраз луг...
Не знала і я, што спакуса,
як вераломны друг.

Што ў вечаровым ззянні,
чакае які спакой?
Штось назаўсёды звяне,
нешта ўзбуяе красой.

Боязна азірнуцца,
страшней паглядзець удаль.
З радасці мроі ткуцца,
з будзённасці тчэцца жаль.

Што гэта? Сэрцаў удары?
Ціха на грэшнай зямлі.
Знаеш, давай памарым...
Дзеці у нас падраслі.

* * *

Ведаю, твар мой аднойчы прысніцца,
сон,— як раптоўны апёк...
Будзе гайдацца маёй завушніцай
поўні ледзь бачны краёк.

Назад, у нядаўняе неба кульнецца,
шторкай зацягнеш акно...
Раніцай тою зазнаеш, як п'ецца
з ценем уласным віно.

Прывыклы ўладарыць ва усім, анямееш,
ляжаш на сцёрты кілім...
Так толькі жанчына параніць умее,
знікнуўшы назусім.

САРАМ ЛІВАСЦЬ ЮНАЙ

Кружыла замець птушкай белакрылай
і падала ў сумёты ля варот...
Я пад цікаўным позіркам прыкрыла
нязвыкла ўперад выткнуты жывот.

Ад постаці да лёгкага дыхання,
усё, нібы крычала ў момант той,
што ноч была пяшчоты і кахання,
я перад светам не была святой.

Адумалася: ну які ж тут сорам?
Каханне — шчасце і працяг быцця.
Хіба са светам я дзялюся горам,
я ў свет нясу жыццё — сваё дзіця...

НА ПАЧАТКУ ВОСЕНІ

Промні сеюцца праз рыжыя
сосны на далёкі луг...
Хай саромеюцца хіжыя
валацугі з валацуг

сну салодкага абранніцы,
бы ў жар-птушкі на крыле!
Хай яны баяцца раніцы —
вочы ў вочы пры святле.

Хай для іх імгненне радасці
выпадковасцю мільгне,
колькі ў лузе дальнім святасці,
столькі любасці ўва мне.

Недзе студня ціха рыпае,
шэпт лядзіць аж да галл я...
Там цяплом астатнім дыхае,
як вясновым днём, зямля.

* * *

Чабору пах. Пякучасць крапівы.
Ля плота, як падстрэлены, сланечнік.
Я сёння ўсё прыдумала, канечне,
мяне ніколі не займалі Вы.

Паверылі!.. О гэты страшны час,
дзе кожны сам з сабой, але хвілінай
такая рантам хваля ўздыме нас,
што словы расцякаюцца былінай.

І як тут знаць, дзе праўда, дзе падман,
у калаўроце гэтым нашым вечным?!.
Герой... Герой!...
Прыдумала, канечне!
Чаго ж тады гляджу як праз туман?

* * *

Былі нядаўна дрэвы ўсе ў журбе...
Тут мой партрэт снягамі снежань піша.
Яму не дагадзіла ў нечым ціша,
і побач ён намаляваў цябе.

І ўзнеслася, як трапятлівы гук,
тваё імя адразу ў тыя высі,
дзе серафімы лічаць зорак бісер,
а мы баяцца сталі сваіх рук...

Што прачытае ў позірках зіма,
калі так знемагае кожны дотык!
Мне падказаць спрабуе снежань, хто ты!
Не дыхаю. Я знаю ўсё сама.

Не зразумела толькі, што пасля?
Ты многа курыш. Я маўчу зацята.
Двары пустыя... Ў кожным доме свята.
І святам нам здаецца ўся Зямля.

І ЎСЁ Ж...

Груганом праляцеў «кукурузнік».
Пыл салены ляціць на зямлю.
Ты ж, здаецца, зусім не распуснік,
я цябе не такога люблю.

Хоць і знаю, замкнуліся дзверы,
за якімі шчаслівыя мы,
а вярнуцца б, наіўнай без меры,
ў снежань першае нашай зімы.

Быць дурнічкай,
няўклюдай,
любою.
З нечым тайным сваім на губах.
І бязбожна ўяўляць прад сабою
ўсё жыццё, бы ўтрапёнае а-х!..

* * *

Даўно ўжо звысоку гаворыш аб нечым,
а, помніцца, зваў недасяжнаю марай...
Знялюбленай бачыць мяне пры сустрэчы,
сваёй безразважнасці стала ахвярай.

Не чую, як холад плыве з-за фіранак,
ва ўласнай кватэры жыву, бы ў атэлі...
І сніцца адно мне: няверны каханак
учора прапаў з-за мяне на дуэлі.

І радасна сэрцу яшчэ раз адкрыцца,
хоць чорнай жалобаю дыхае ранне:
мой бедны,
мой любы,
адзіны мой рыцар,
усё апраўдала між намі... к а х а н н е !

НАДЗЕЯ

Вяртаць былое — справа дрэнь!
Адно: сябе ў канец замучыш...
Былы каханы — не алень,
яго пяшчотай не прыручыш.
Што ні раблю — не так раблю!
Жыве надзея ў сэрцы горкім,
святлом даўно гіатухлай зоркі,
што ўсё ляціць, спяшае на Зямлю.

* * *

Яшчэ не спушчана заслона.
Знаёмай драмы пераплёт...
А потым воплескі, паклоны,
змякчае ўсмешка ўладны рот.

Гульня, гульня... Аблiччаў змена.
З фартунай гульнi, з пачуццём!
Якая ж гэта Мельпамена
так забаўляецца жыццём?

І ўсё ж зiрнi ў мой бок хоць зрэдку,
туману мройнага нашлi...
Мне так шкада, што неўзаметку
гады Афелii прайшлi.

* * *

Любiць жанчына слыхам...
Стала цёмна ў апошнiм акне.
Я тады папрасiла цiха:
«Скажы, ты кахаеш мяне?»

І адказваў ён нешта смехам,
i глядзеў зусiм не ўлюбёна,
i доўга смяшлiвае рэха
ўпляталася ў кроны клёнаў.

Прайшло пяць гадоў цi болей,—
вандроўка тая забыта,
а ён з таго часу нiколi
не глядзiць на мяне адкрыта...

І ўсё позiрк такi адчайны,
i дзiўна, што ў iм чытаю,
такую празрыстую тайну:
кахаю цябе... кахаю...

* * *

Дыхнула хвояй з-за фіранак,
званцы лясныя стаўлю ў жбан...
Гірысніцца колішні каханак,
і ведаю,— жыццё падман!

Я на яго даўно не ў крыўдзе,
што мне далёкае імя?
Але таму, хто сёння прыйдзе,
чамусьці веры ўяад няма.

Ні ў чым не ўмее мне пярэчыць.
Я прыняла б гэта цяпло,—
даводзіць штосьць, клянецца ў нечым.
Ды так калісьці ўжо было.

* * *

Твая жанчына... Божа мой!
У мілых кудзерках галоўка.
Кранае шчырасцю сваёй
і просіць быць яе сяброўкай.

Мне зразумелы гэты крок...
Яна згарае з прадчування
таго, што стала незнарок
прычынаю майго маўчання.

ЛІСТ, НАШАПТАНЫ ДАЖДЖАМІ

Тыдзень дажджоў. Гром заблытаўся ў вецці. Тысячы сказаў у слове адным... .Пяшчотнае «Мой!» у раз'юшаным свеце, і ці сустрэнемся ў свеце тым?.. Дзе ні дамоў, ні слязлівага вока, якім пазірае праз шыбку ліхтар... Учора была непамерна далёкай, сёння,— як лёсу ўдар!

Будзе адчужанасць, будзе знямога ад спрэчак, папрокаў, нудных размоў... Гэта пасля! А зараз так многа: «Мой!» — на працягласць дажджоў.

ГЛЯДЖУ Ў АКНО

На роўненька засланы ложак
упал і цені ад гардзін.
Ніхто таго змяніць не зможа,
у цэлым свеце — ты адзін!

Я ў нечым надта вінавата,
а ў чым, ужо не скажаш ты.
І гэты ложак стаў мне катам,
не дачакацца віднаты.

Дальбог, разрыў наш не здарэнне,
у кожным дні — свае дары...
І толькі снег, як паўтарэнне
прыкмет той згубнае пары.

СУМНА

Не ведаю ўсяго, што мела.
Не ведаю, што зараз ёсць.
Нібы пялёсткі з ружы белай,
гады страсала маладосць.

Раптоўны жар... І ўсё няпроста.
Хвалюе дотык Ваш няўзнак,
а не пахвалішся ўжо ўзростам,
хоць і ўслаўляў яго Бальзак.

2

Усё існуе — поўнае працы; не можа ўсяго чалавек пакласці на словы:
не насыціцца бачаннем вока;
не напоўніцца слуханнем вуха.
Што было, тое і будзе; што рабілася, тое й рабіцьмецца, і нічога новага пад сонцам няма.

Кніга Эклезіяста,
альбо Прапаведніка

* * *

Шалее д'ябал ад сваіх забаў,
не абмінае гэты шал нікога...
Дзе той відушчы, хто б руку падаў,
у ім гатовы свет пабачыць Бога.
Што сеецца,— парою прарасце...
Вось толькі чым? Палеткі скамянелі.
Плыве Зямля, бы стол пасля гасцей,
што ад уласнай жорсткасці схмялелі.

* * *

Хто з нас не ўспомніць пладаносны сад,
яшчэ рукой нічыйнай не крануты,
і захапленне першай той мінуты,
калі на дрэве спыніцца пагляд...

Якія сокі выспелілі плод?
Пытанне гэта нас і не трывожыць.
Мы бачым, ён даспелы ўжо і гожы,
яго мы рады бачыць з году ў год.

І творца так... Хто ён у плыні дзён?
Пакутнік нелюдзімы ці гуляка?
Калі нам плён душы яго відзён,
схіляемся з павагай і падзякай.

Уласнае мы цешым пачуццё.
Не знаем, ён якіх быў поўны знакаў,
з чаго смяяўся і над чым ён плакаў...
Ёсць твор!
У ім усё яго жыццё.

НІШТО НЕ ВЕЧНА.

Мяркуеш, прыкідваеш, скрозь будзе так
нагодны кастрычнік... Ты рада яму.
А ўжо невядомы нейкі мастак
малюе тваю зіму.

І ты ў прадчуванні нязнаных трывог
зрываеш апошнія кветкі ў букеты,
ды нават яны, як пары той прыкметы,
што ўладна на твой пазірае парог.

Апошнія кветкі... Халодны прамень...
Бліжэй і бліжэй снегавая аблога,
і што ж ты баішся зірнуць у той дзень?
Ён — новы,
і прыйдзе, як вынік былога.

* * *

Хлуслівы не прызнаецца ў хлусні,
ён, можа, і не знае, што хлуслівы...
Ён да сваёй дабраўся вышыні
і вышынёю гэтаю шчаслівы.

Ён бачыць тых, хто лье яму ялей,
ён вершыць суд і вызначае лёсы.
І аднаго не знае, што нябёсы
тым часам ад яго далей... далей...

* * *

Схапіць... Купіць... І кожны ўжо, бы п'яны!
Дыван... Адзежа... Заўтра ўсё! Патоп!
І хтось адзін, як іншапланецянін,
уражліва аглядвае натоўп.

Хачу купіць ружовенькае шкельца,
каб не згубіць апошняе «люблю»,
я і сама з няўцямнасцю прышэльца
даўно гляджу на бедную Зямлю.

О як усё расклалася няпроста...
Няма ў душы ні радасці, ні слёз,
а толькі шум з далёкага пагоста
красы айчыннай — векавых бяроз.

Яны спачатку знал і толькі волю,
зямля дала ім дужасць і спакой.
І хочацца, згараючы ад болю,
да іх пайсці з працягнутай рукой...

СЯБРАМ ПАЭТАМ

...мы ігралі вам на жалейцы, і вы не скакалі; мы спявалі вам самотныя песні, і вы не рыдалі.
Евангелле ад Матфея, р. 11, в. 18

Сляза не блісне радасцю з-пад вейкі,
не свеціць нават таннай славы лаўр...
З нас кожны — ад Купалавай жалейкі,
і кожны,— як апошні дыназаўр.

І весялосць, і боль радкоў — не лекі,
каму патрэбен слоў высокі сэнс?
Як дзіўна ведаць, на заходзе веку
чаруе не Паэт, а экстрасенс.

А ў нашых душах і пажухлы верас
мог абудзіць такі натхнёны сказ!
Хаця, бывала... згубай дыхаў Эрас
і Бахус добрым сябрам быў не раз.

Ды ўжо і ў гэтым нас не папракаюць...
Няма каму ні слухаць, ні чытаць.
Толькі калісьці, можа, «раскапаюць»
і ў школах нават стануць вывучаць.

І так, як сонца рассявае блікі,
прасее нашу вартасць мудры час,—
хто ўдачлівы на момант, хто вялікі,
і гэта будзе ужо, на жаль, без нас.

* * *

Не мудры той, хто сэрцам на агонь
кідаецца ў бяссільным намаганні,
ці доўга свеціць сонца на змярканні,
калі кранае срэбра тваю скронь?!

Шаленец, прад сабою не грашы:
хоць жар салодкі ў позняга спаткання,
свая прывабнасць ёсць і ў адцвітання:
спакой нарываў, цела і душы.

І хоць спакуса нлоць тваю скрабе,
жыві адзінай ісціне сугучна:
шукай не ласкі ветранай, а Вучня,
тады ты скажаш, што знайшоў сябе.

ЛІСТАПАДАЎСКІ ПЕЙЗАЖ

Начным дажджом асфальт наўкол амыты.
Скразняк свідруе дворык прахадны.
Свядомыя пайшлі ізноў на мітынг,
а ў несвядомых сёння — выхадны.
Ларок за домам… Прадаецца піва.
Бяздомны кот на сметніку, як здань.
Кудысь плыве мелодыяй тужлівай
нябёсаў ускалмачаная твань.
У вадасцёк ручай сцякае брудны,
за плотам грыб драўляны, нібы гном…
Як маўзалей дыктатара, бязлюдны,
палохае пустэчай «Гастраномам»…
Усё сцяла няясная трывога,
і вецер спеў зацягвае глухі…
Пайду ў царкву. Хачу спытаць у Бога,
як хутка адпускае ён грахі?

НА ПЕРАВАЛЕ САЛАНГ

…А мой сын прапаў у Афганістане без вестак.
З *размовы адной маці*

Чэзне куст, запылены, ад спёкі,
а цясніна тоіць халадок…
Астраўком уявіцца далёкім
адзінокі ўдалечы грудок.

Пра яго нідзе няма даведкі,
побач слёз не роняць сваякі,
толькі блізка з прыдарожнай кветкай
хуліганіць вецер трапяткі.

І ў парыве гэтым хуліганскім
на хвіліну свой суніме шал…
Памаўчыць па звычаю славянскім
і памкне далей… за перавал.

* * *

Выходзь да люду пры парадзе
ді выстаўляй каптан з рыззя,
ў аднойчы сказанай йяпраўдзе
калісь патоне праўда ўся…

Кляніся ўзвышаным памкненнем,
змагайся з гніллю ці іржой,—
ўсё атрымаедца глумленіем
над праўдай, словам і душой.

НАКОНТ МІНУЛАГА

Як будавалі свой дом,—
білі ў ладкі, смяяліся, плакалі.
І, здавалася, не ад гора,
бо яно было ўчора!
Сёння ж лозунг адзін:
«Дом —
з грунтоўных і моцных цаглін!»

І вось ён, узведзены дом...
У ладкі не б'ём, але плачам,
ходзім панура, не скачам
у імпэце дурным,
гарачым.

І хто ж бы падумаць мог:
пабудавалі не дом, а астрог!

* * *

Якая ж ты простая, дума...
Высока ўзнясіся ці нізка,
сябе немагчыма прыдумаць,
як, бывав, прыдумваем блізкіх.

І радасць,
і боль свой,
і ўтому,
што песціць душу і скрабе,
аддаць немагчыма другому...
Тваё ўсё — жыве пры табе.

НА ЗАРЫ

На зары толькі дрэў трапятанне,
а начамі — завеі выдцё...
І не знаю, ці то развітанне,
ці на новым дыханні жыццё.
Плён бяссонняў пакутных і страсці
больш пустыя... ўсё, як не разваж,
адлятае няўпэўненым шчасцем
і ў мінулым плыве, як міраж.
І заместа пытанняў — адказы...
Ах, цяпер пасмяяцца б да слёз
са шматзначнасці лёгкае фразы,
што калісьці даймала ўсур'ёз.
З усяго, што было беспрычынным
ды нясло, як вагонны састаў,
і з нявіннае пометы мужчыны,
што жаданым чамусьці не стаў.
Што хвілінным было і мізэрным,
а складалася ў тлумнасць і спех...
Што ніхто і ніколі не верне,—
юны пал,
юны шал,
юны грэх...
Дык па чым жа цяпер шкадаванне,
скуль пякучасць, нібы ад ляза...
На зары ж толькі дрэў трапятанне
і скупая, на рэдкасць, сляза.

* * *

О не,— прамоў няма ўрачыстых.
Не бачым даўно феерверку ўгары.
Толькі ж ах! учарашнія кар'ерысты,
сёння многія з вас змагары.

Такія балючыя ўскрыліся струны,
як жыць з гэтым будзем і што тварыць,
калі ёсць пакрычаць з кім з высокай трыбуны
І няма з кім пагаварыць.

ЧАМ У?

Недзе лотас. Недзе важкі колас
Дзесьці ў пальмах росы зіхацяць...
І ў народа кожнага свой голас,
каб душа душу магла гукаць.

Ды, калі надорыцца сустрэча, ,
поўная сардэчнай глыбіні,
і на розных мовах стане вечар
ветлым ад прыязнай дабрыні.

Продак карыстаўся мой замовай
пры напасці даўкай у глушы...
Вось напасць,— адна зямля і мова,
а душа далека ад душы.

ПІМ ЕНУ ЕМ ЯЛЬЯНАВІЧУ ПАНЧАНКУ

Будуць бегчы тыднямі гадзіны,
а паку ль і сцежкі не дагнаць...
Пімен Емяльянавіч, рабіны
у лясах так полымна гараць.

З клопатам якім, па што хадзіла,
знае толькі мой чаравічок...
«Дзе знайсці сармацкае кадзіла»,—
ўспомніўся балючы Ваш радок.

Ранак распагодзіўся надзіва!
То нізінка ў росах, то грудок...
«Дзе знайсці сармацкае кадзіла»,—
словы адбіваю... .крок у крок.

Не разжыўся будкай тэлефоннай
лесавік... Адсюль не пазваню.
Ды калісь са спешкі марафоннай
папрашуся ў Вашу дабрыню.

Раскажу, як сцежкамі блудзіла,
і як выплыў, нібы якарок,
«Дзе знайсці сармацкае кадзіла»,—
проста з сэрца чуйны Ваш радок.

Раскажу, як стынуць каляіны,
як дубы спахмурана стаяць...
Толькі гронкі... гронкі арабіны
полымна ў лясах яшчэ гараць!

АДРАДЖЭННЕ

Дзе зубры ў цёмных пушчах блукалі,
самы ціхі прамежак Зямлі
нашы продкі сваёю назвалі
і яе ў нашы душы ўвялі.

І, хто можа, пасля выціскалі,
хто пятлёю, хто моцай свінца,
ўсё, што Бацькаўшчынай называлі,
і не выціснулі да канда.

* * *

Усе ўсё звальваюць на час,
прабел — за намі...
Жыццё перамалола нас,
у лесах — драмы!
        Чакае крытыкі народ,
        і я таксама
        бяру на ключ лірычны рот,
        дзе трэба прама
сказаць двурушнаму — не руш!
і падхалімам...
Пад трыста ўжо мільённых душ,
адна Радзіма.
        Не трэба цёпленькіх пасад,
        прамоў без перцу,
        у кожным з нас жыве загад
        душы і сэрца.
Па ім бы ладзіць між сабой,
як геній з вершам,
так, як ішлі калісьці ў бой
у сорак першым.
        Дарыць зямлі сваёй любоў,
        як дол — зярнятам,
        з якой вярталіся дамоў
        у сорак пятым.
Не дзеля ўмоўнае красы,
дзеля загаду,
які адзін ва ўсе часы —
стаяць за праўду!

1937

С. І. Грахоўскаму

І нараў чорныя рады.
І злосць — у перахлёст.
А на партрэце правадыр
смяецца ў поўны рост.
І друг ужо табе не друг,
і брат ужо не брат...
Які замкнуўся страшны круг!
І ты глядзіш з-за крат
(зацяўшы горкі свой знявер)
на голы сук цішком...
А ён нібыта рэвальвер
з ўзведзеным курком.

* * *

«Перад расстрэлам
жанчынам сказалі,
што дзяцей аддадуць
у прытулак...
А потым пабілі
і дзетак»,—
напісаў відавочца.

— Тут іх білі...
Даўкі пах гудрону,
міражамі бліскае шаша.
— Дзядзечка, маўчы,—
ляціць з адхону
анямелай роспаччу душа.
Чую, чую над глухім кюветам,
бы ў дуду галосіць вецярок...
І плывуць туманам няньчыць дзетак
з клеці зорнай душы мацярок.

ПАТРЭБНЫ ЧАЛАВЕК

Сябе
не ставіў ён ні ў грош!
Быў
пры любым начальстве ў модзе.
І суцяшаўся тым,
што й вош
жыве для нечага
ў прыродзе.

* * *

Страчанае, забытае,
з цяперашнім упрыкус,
за маіх 42 здабытае,
ці заўсёды патрэбны груз?

А калі б яшчэ тое бярэмя,
што, выслізнуўшы з папруг,
разбухае, як вымя ад прэмій,
лагодных нечых паслуг?

Не знойдзенае, не расшуканае
СЛОВА, як доля ў жыцці,
як шчасце маё ашуканае,—
салоўкам плача ў лісці...

Але па-ранейшаму ўмелая,
бяжыш да стала найперш...
Ды моўкне душа скалелая,
і для каго той верш?

ПАВАРОТ ТЭМЫ

Мы рождены, чтоб сказку
сделать былью.

З *несучаснай песні*

О як абрыдла... пра чаргу,
ды трэба зноў стаяць!
Дачка крычыць: «Я не магу,
мне ножкі ўжо баляць!»

І я, каб не псаваць крыві
(не знаць бы горшае турмы),
адказваю: «А ты ўяві,
што гэта ў казцы мы».

ІРАНІЧНЫ ВЕРШ

Назвалі неразумным вы кагось.
Каму ж ён, неразумны, замінае?
Ён спадзяецца толькі на авось
і ў яблычка, як кажуць, пападае.

І вы крычаць гатовы: «Людцы, гляньце,
шанцуе неразумным, о-о праклядцце!»

Разумнікі... Што ж, розум немалы.
Гадаюць, дзе асот, дзе лаўр, дзе блёкат?!
Каму ял ею, а каму смалы...
Пакуль развяжаць — шанц ужо далека!

* * *

Жыць з пачуцця,
з надзей,
з адвагі...
Бог ведае яшчэ з чаго,
а тут і промні ўжо, як шпагі,
скрыжуюцца: ну хто каго?!

Ды як зямля не стане небам,
так не народзіцца герой
з тых, што жывуць халуйскім хлебам
і за яго ўзнімаюць бой.

Няроўная жыцця дарога...
Бядак, няўдачнік, тут і ён —
халуй! І ў ім жа з асцярогай
жыве маленечкі Нерон.

Шчаслівы — лірык.
Рыфмаў засень...
Але калі на мудры лад:
«Поэт нисколько не опасен,
пока его не разозлят»[2].

[2] Радкі М. Рубцова.

ЧАТЫРОХРАДКОЎІ

* * *

Бывае, што па-свойму горды,
у сілу творчага крыла
адзін натоміцца — за ордэн,
другі — за праўду — для стала

ПРА ДУБ

Не стане, зрэшты, голас труб
дыханием флейты, як не пнецца.
Калі ж назвалі дубам дуб,
ён дубам так і застанецца. .

НЮАНСЫ

І дзякуй Богу, што не усе!
Але той-сёй мастак вялізны.
Так спраўна піша, бы трасе
ў падтэксце брудную бялізну.

ДЗІВОСЫ УСХВАЛЕННЯ

Не зблытаць бы азерца з лужай,
з чужымі — ўласныя сляды,
а тут крычаць да ўсхліпу: «Ружа!
паказваючы на дзяды.

* * *

Бяры, як мёд яго, ды маж
ялей — абранаму куміру...
Ідзе густы падхалімаж,

хоць падрабляецца пад Ліру.

ЭПІГРАМА

Ён плеткаром пры Музе быў,
мог быць нярэдка — прайдзісветам,
а для прыстойнасці служыў
па сумяшчальніцтву — паэтам!

ДА ВОБРАЗА СУЧАСНАЙ ЖАНЧЫНЫ

Жанчына летала ў аблоках,
дыханием рассякала даль,
і промні лёгкія звысоку
агнём сцякалі на паркаль...

І быў абшар прад ёю гэткі!
Такімі блікамі міргаў,
што, божа мой, якія сеткі?
Пры чым тут цэны і чарга?

Якія могуць быць нарады?
Быцькоўскі сход, вытворчы план?
Па правую руку — Плеяды,
па левую — Альдэбаран.

Як можна спрэс пра дэфіцыты?
Любы з іх зараз — драбяза!
Вунь Сірыус, святлом заліты,
дрыжыць, як божая сляза.

Здаецца, побач шэпча хтосьці,
як некалі... да віднаты,
аб нескончонай маладосці
яе жаночай пекнаты.

І апякае свет астральны
нязвыклай блізкасцю планет,
нібыта ёй адзінай тайны

сваё даверваё Сусвет.

Палёт вымерваўся імгненнем.
О, сілы незямной іспыт,—
жанчына лётала і ценем
сплывала ў распракляты быт.

* * *

Жыву, і, дзякуй, не ў прасторы голай.
Мая душа — скарбонка пачуцця...
Дык што ж ты плачаш, юны мой астролаг,
што тэрміны кароткія ў быцця?

Хай цела — тлен...
Ад тлену не прыбудзе,
ды вырвецца калісь на волю дух!
І што з душы аддаць пасгіею людзям,
яно і ёсць быцця адвечны рух.

УЛЬЯНАЎСКАЯ, 4

Выблісне ранняе лісце,
амытае дымкай цяпла...
У гэтым доме калісьці
Жэня Янішчыц жыла.

Як сцежка ўзбягае крута,
і жмурышся ад святла…
З радасцю ці з пакутай
тут Жэня Янішчыц ішла.

Гады адляталі рыскамі,
шчасліваю ці была?
За гэтымі вокнамі нізкімі
журлівую споведзь вяла.

У далях цяпер адгукнецца
радкамі яе імя,
а сэрца ўсё б'ецца і б'ецца
няўжо гэта Жэні няма?

ДЗІЦЯЧЫ МАЛЮНАК

Ніводнай фарбы светлае няма,
і яркае на ім няма таксама.
Тры надпісы: «Зіма. Зіма. Зіма»,
і, нібы крык, над імі буйна:
«Ма-а-ама!»

І многа дрэў,
а кроны ўсё бы ў робах,
і не здзіўляе жудасць гэтых зім,
калі так блізка дыхае Чарнобыль
і мы бездапаможныя прад ім.

* * *

Ужо нічым не здзівіць век,
ён, каламутны, на зыходзе,
ды як здзіўляе чалавек,
што часам любіць пры нагодзе
сябе Вальтэрам паказаць,
абраннікам высокіх Музаў,
а сам такім набіты друзам,
што здольны
хіба што...
здзіўляць!

* * *

На ўзгорку дуб.
Яму даўно за сто...
І ні на міг не з'явіцца здзіўленне,
як моцна, як угіэўнена карэнне
ўздымае над зямлёю дужы ствол.

А людзі...
Годнасць страчана ў адных,
бунтуе ў іншых гордая парода,
па-рознаму ў нас дыхае прырода,
ад ну загадку даўшы нам на ўсіх.

Наблізімся мы да яе аднойчы.
Без выбару адчуем гэта ўсе:
кранула мудрасць розум наш і вочы,
а сілы пакідаюць пакрысе.

* * *

Слязой не вымаліш святла,
пагляд жаданых губ не верне,
дае ўзыходы шчодра зерне,
кал і яму стае цяпла.

Можа,
таму дзіця прагрэсу,
адкрыўшы мноства таямніц,
хінуся ўсё бліжэй да лесу,
да купін, рэчак і крыніц.

* * *

У свет зірнуць —
не ў дворык з-за фіранкі.
Я хутка запішуся ў гумарысты:
раней — бадзягі, рыцары, каханкі,
пазней — балбатуны і кар'ерысты.

Яму б гарэць...
Шукаць,
прасіць парады
у дум, наскрозь працятых палам юным,
а ён пасля чарговае нарады
увесь нібы вось-вось сышоў з трыбуны.

Гадае так і сяк: хто адна думцы,
што можа абярнуцца зноў застоем?!
А на балконе галубок галубцы
буркоча ўсё пра нешта маладое...

ВЕРШ ДА ДЗЯЦЕЙ

Дзень распачаўся раніцай вясёлай.
Хутчэй у двор — да сонца і да траў...
І там запросім да сябе анёла,
ён дзесьці тут і ўсё нам дараваў.

У свеце, поўным д'ябальскае сілы,
што сее ў душах чорны день жуды,
ён расхіне над намі свае крылы
і ў час ліхі затуліць ад бяды.

І застанецца з намі ранак гожы,
птушыны грай і полымнасць рабін,
і ў сэрцы будзе ліцца голас Божы:
шануй бацькоў,
не ўкрадзь
і не забі!

* * *

Не спадзявайся, а жыві,—
спакойна, ўдумліва, як трэба...
І дурасць дурасцю заві,
зямлю — зямлёй,
а неба — небам.

І быць праўдзіваю дазволь
душы: ты многа шчасця мела,
а спадзяванне — гэта боль
па тым, што збыцца не пасмела.

НАВАГОДНЯЯ НОЧ

В. Т.

У снежня за душою ні капейкі,
ён кожнаму сказаў сваё: «Бывай!»,
ані завеі... Легка стылі рэйкі,
і дзесь чакаў сваіх гадзін трамвай.

Прыязнасць слоў і любасць мілых твараў,
узрушанасць чаканае начы,
але каму не хочацца да мары,
да мроі хоць на момант уцячы.

Збягала я... Настрой — як бэз у маі,
у розных думак горкіх — поўны шок...
І нечакана ў бэз той уплывае
вачам даўно знаёмы кажушок.

Вось Вы… Я пазнаю Вас той парою,
і дзіўна, пры сустрэчы кожны раз
саўдзельнікам далёкага настрою
праз час цяпер я часта бачу Вас.

О памяці рашучая адвага,
што перад ёю наш і зрок, і слых! —
дзясяцігоддзі можа скінуць з вагаў,
хаваючы ў сабе кароткі міг.

КАЛЯНДАР

Стары гартаю каляндар —
там дні і даты.
Адзін з тых дзён былых — бунтар,
другі — араты...
А трэці, як і пражыла,
бы ў дамавіну
дачасна доля прывяла —
няма ўспаміну!

3

Я начамі на ложку шукала
таго, каго любіць душа мая,
я шукала яго, і не знайшла яго.
Устану і горад увесь абыду,
па вуліцах і па завулках,
шукацьму таго, каго любіць душа мая,
я шукала яго і не знайшла яго ...

Найвышэйшая песня
Саламонава

* * *

Напэўна, мне не прыдалося.
З далёкай нейкай даўніны
вяртаешся, як дождж — у восень,
не помніш колішняй віны.

Я многа дзён жыла ў спадмане,
не ўмела умомант забываць,
ды ў страсці, як і ў урагане,
нічога нельга прадказаць.

Спакойна ў сэрцы, як на ведсы,
дзе зноў любому рада дню,
ёсць і ў пачуццях нашых межы,—
свой час згасання і агню.

Ужо ні соладка, ні горка,
ні шкадавання, ні нуды,
як у дзяўчынкі, што з пагорка
ляціць, не знаючы куды...

КАЛІ ЗНІКАЕ КАХАННЕ

Устаць, і слухаць ранні крык шпачыны,
і радавацца свежасці світання,
і ведаць, што ў вачах тваёй жанчыны
жыву істотай, вартай шкадавання.

О, гэты позірк кінуты крадком!
А я, як калісь, выбегу на крокі,
ты — гаспадар, вяртаешся ў свой дом
на досвітку... Якія ж тут папрокі?

У васемнаццаць можна б і расстацца,
а мы даўно жывём, як спарышы...
Мне страшна: знаю, трэба ўзбунтавацца,
але нішто не ўздрыгвае ў душы.

* * *

Разрасліся шумлівыя кроны
стройных дрэў, што растуць на мяжы,
а паблізу гушчэўнік зялёны,
там начуюць ручныя вужы.

Нечапаная казка прыроды...
І, здалося, стагоддзе назад
тут прайшлі нашы лепшыя годы,—
рукі ў рукі, пагляд у пагляд.

Зараслі муравою дарогі,
тут спакой пасяліўся навек,
але колькі пякучай трывогі
можа ўзняць у душы чалавек!

Словам дзёрзкім пакрыўдзіць не смею
і пяшчотай ужо не прайму...
Што ж ты, мілы, прайшоўся завеяй
па гарачаму лету майму?!

ПАЧУЦЦЁ

Што ў пачуцці, што нам даецца жарам,
абуджаным каханнем да жыцця...
У ім няма спрадвеку адкрыцця,
прырода адарыла гэтым дарам.

Ёсць іншае... і што даверыць сказу —
замілаванасць, роспач ці спакой?
Яго ў сабе пачуеш не адразу,
а з'явіцца — ўжо назаўжды з табой.

Калі ў асенняй дымцы неба стыне,
калі рабіны горкія гараць,
нагорнецца, навернецца, нахлыне,
і ты не знаеш, як яго назваць.

СНЕГ

Навошта снег, калі яшчэ сасне
так радасна ў траву страсаць іглліцу...
І золаку заспанаму ў паўсне
карціць абвеяць водарам сталіцу.

А снег ідзе... Развейваючы ў дым
усё, што мецъ хацела пажыццёва,
як непазбежны напамін аб тым,—
у змене дзён, да змены будзь гатовай.

І я гатова. Спраўна хлусіць хлус,
душа ў руціне, слова — ў пазалоце,
а снегу што? Ён ляжа, ак абрус,
ён не дарадчык звадзе і самоце.

І пойдзе ўсё спачатку... На другім
узлёце і аўторак, і нядзеля,
і нешта, што здалося дарагім,
завершыцца ізноў абвальнай дзеяй.

А снег ідзе... Яго і часу збег,
як перамена звыклых дэкарацый.
Тэатр дваіх! Ні рэплік, ні авацый!
І ўсё ж... І ўсё ж... Навошта гэты снег?

* * *

З кроплі не разліцца акіяну.
З холаду не высечы агню.
Дзіўная, у свет празяблы гляну,
бы сябе ў зямлі сырой сасню...

* * *

Забывай мяне, калі поруч —
шчасце, як галінка з плодам,
прыгадай мяне, калі горыч
размінаецца з асалодай.

Спамяні мяне, калі гора
паглядзіць табе ў вочы праўдай,
не прынёс святла свайго ўчора,
прынясі бяду сваю заўтра.

Не разблытвай мае няўвязкі
спачуваннем сваім ніколі,
не схацеў тады маёй ласкі,
адкасніся цяпер ад болю.

Я не крыкну, прапаў мой голас,
развітальна ўзмахну рукамі,
пагляджу на мядзяны колас
і прыкрыю твар васількамі.

Паглядзі, хараство якое,
утрапёна застынь прад імі,
не была табе дарагою,—
назаві васількі дарагімі.

Хай душа на гаркавым уздыме
птушанём лугавым закігіча,
ад любові заплач над імі,
мне слязой апаліўшы аблічча.

СІЛО

Турбуешся, што я адна...
Зноў кожны крок мой пад наглядам.
Як мне знаёма, і здаўна,
сіло дакучлівай улады.

Дзе першай ласкі прагны жар
такім абернецца сумбурам,
што выдыхнеш: «Няхай бы бура
лепш апякла здзіўлёны твар».

Дык для чаго табе правы?
Хай нас разважлівасць ратуе...
Вунь слуп стаіць, як вартавы,
і... невядома, што вартуе.

ДЫХАННЕ ЗДРАДЫ

Вакол сябе зірну разгублена...
Дамы і дрэвы, што вы, што вы?
Яшчэ нічога ў нас не згублена,
парушце выгляд свой суровы!

Шапчу ледзь чутнае: «Да скорага..
і кожны слуп мне зараз родны,
а горад, бы заняты ворагам,—
бязлюдны,
                    змрочны
                                        і халодны.

ВЕРШ БЕЗ НАЗВЫ

«Надакучыла цацкацца, верыш?»
і па снезе пайшоў за лаўжы,
і вярнуўся, астыўшы, пад дзверы,
засмяяўся, падняў, закружыў...

І казаў, сёння снег злёгку сіні,
я не бачыла ў ім сінявы,
ды на міг уявіўся іней
пад рукой язычком агнявым.

Гэтак думка мяне апякала,—
з ім не будзе дарогі ў жыцці!
І тады я да слова прыпала,
аднаго толькі слова: «Пусці»!

Твар успыхне, як колісь, знянацку
пры сустрэчы — дзівацтве быцця.
Ах, якую свет страціў бы цацку
без любоўнага пачуцця!

У ЧАС АДНАГО ШПАЦЫРУ

Птушка забілася ў сонных хмызах,
навошта яе трывожым?..
Няўжо ты не бачыш, голле ў слязах,
яно сумуе таксама, можа...

Па ветры цёплым, па промнях зары,
па нечым вельмі звычайным...
А тут жа толькі адны камары
ўюцца ў танцы ад чайным.

Там, дзе берагу выгнуўся кант,
словы гучалі другія,
і сэрца дасюль мае, як эмігрант,
поўнае настальгіі...

І не з табою я зараз, з ім...
Ён — твор для мяне, ты — прадмова,
таму і вечар наш гэты, як дым,
як без літар галосных мова.

І не скажу я табе: «Даруй...»
за падман вачэй выпадковы,
бо які толькі сказ у душы не збяру,—
рассыпаюцца словы.

І мулка пад позіркам мне тваім,
як ты не глядзеў бы прыгожа...
Дык павер у гэтага вечара дым,
развеяць які не зможаш.

ВОЛЯ

Пазбавіў сонца, голасу і высяў.
Прасіў, каб паслухмянаю была.
І злая доля сыкала: «Скарыся!
Каханага другая адняла».

Ды цвіў паблізу мройна луг стракаты,
там я ўшчувала доўга злую долю:
«Навошта горка раіш: плач ад страты,
не знаючы, што я займела волю...»

* * *

Раздзічваць на які яшчэ прыём?
За шчырасць — нечаканая адплата.
Ён ува мне пабачыў дыпламата
і ганарыцца гэтым адкрыццём.

А як жа тое — што было спярша,—
разгубленасць і позіркаў, і рухаў...
Ці трэба строгасць, дзе пяе душа,
ды каб жа ён душу маю паслухаў!

Нібыта за шкляной стаіць сцяной,—
ад пільных сраў то ўзрушаны, то грубы.
Усныаддаў пяшчоту рук і губы,
як люба ён гаворыць там са мной.

І хоць жывём пад небам мы адным,
яму ўжо аніяк не здагадацца,—
я знаю столькі тайнага аб ім,
што нам ніколі лепш не сустракацца.

* * *

Выпусці з сэрца раба,
як матыля са жмені...
А шчасце? Яно, бы цень ад слупа,
з кукішам у кішэні.
Горад ахутае ранняя золь,
жывеш —
з адпаведным настроем..
Што ж табе трэба?
Папера... Стол...
Астатняе ўсё пустое!

А тут дачка на калені —
скок!
І не было б то малое...
Як жа выводзіць яе галасок
дзіцячае штось такое...
Шчаслівае! Радаснае да слёз,
ружовае і трапяткое...
Не абдзялі ж яе шчасцем, лес!
Астатняе ўсё пустое.

* * *

Усё цудоўна! Бусліны клёкат...
Спяшае радасць да кожнай з пакут.
А самы-самы любімы далёка,
а самы-самы балесны тут.

Бывае, што дзень ад начы не святлейшы,
а верыцца,— выслізну неяк з тугі,
ды вось жа маўчыць незваротна — першы,
і цягне ў бездань адчаю другі.

І сочыцца холад па жылах азяблых,
у сэрцы аглухласць а дна і жыве,
ыібыта штодня зухаваты д'яблік
у бубен ля скроні ўсё б'е і б'е.

РАМАНТЫЧНАЯ ДЗЯЎЧЫНКА ШУКАЕ ШЧАСЦЕ

Нарэшце і гара Алімп...
Ружовыя аблокі плылі надёй,
хаваліся ў нізінах,
узносіліся ў ясную сінечу
Вялікасна глядзеліся прыступкі.
Тах-тах...— звінелі крокі ў вышыні,
і раптам —
лёг лёгкі дзень на велічнасць уцёса.
Ён набліжаўся,—
і перад вачамі з'явілася жанчына.
— Хто ты?
— Я — Гера, багіня трывалае сям'і,
цяпла і згоды.
Тут я прад ёю ўкленчыла адразу.
— Ах, Гера! З праменным тварам
і руплівым сэрцам!
Хачу сям'і, хачу цяпла, пяшчоты...
Няхай заўжды пад дахам маёй хаты
пануюць шчырасць,
і спакой, і згода.
Яна мне пасміхнулася ласкава,
прамовіла лагодна і прыязна:
— Дзіця маё! Не бойся! Не турбуйся!
І згода, і спакой, і шчырасць прыйдзе
ў хату!—
Сказала так і знікла...
І музыка аднекуль загучала,
і несліся аблокі ў дзіўным танцы,
упартая, ішла я да вяршыні.
Вось прыступку апошнюю мінула,
і сэрца птушанём затрапятала...
Цудоўны сад ляжаў, як на далоні.
І хваля недзе білася аб бераг.
А нехта невядомы струны кратаў,
і песня незямная там гучала,
а тут і голас... Ён пачуўся побач.
— Ты хто? — азвалася я на яго ціхутка
— Я — Афрадзіта, багіня смеху, ласкі і кахання
Тут прыгажуня, нібы з казкі, з'явілася...
Ах, каб вы бачылі яе дзівосны твар!
Укленчыла я ўміг і перад ёю:
— Ах, Афрадзіта, дзеля прыгажосці!
Дай мне каханне.
— Я не даю! Яно само прыходзіць,—
самотна так яна мне адказала.
— Дык не ідзе!
— Шукай, яго знаходзяць.
— Знайшла, ды не кахае...
Тады яна мне яблык паказала.
— Бяры і спакушай. У ім — спакуса.
Руку сваю я толькі працягнула,
але той яблык так і не ўхапіла.
Уніз са звонам, з громам пакаціўся...
Тады я і прачнулася.

* * *

О колькі крыўды,— ён мой вязень!
Які пагардлівы папрок!
І дом мой для яго — не засень,
а самы-самы санцапёк.

Капрызнік. Блытанік. П'янюга.
Мне гэта бачна і самой,—
я ў ім шукала доўга друга
і стала для яго турмой.

ГОД ПЕЎНЯ

Год Пеўня — год сур'ёзных перамен.
Год — спрэчак, боек, рызыкі і гвалту...
Ты не ляціш у сонечную Ялту,
са мной збіраеш для прыправы кмен.

А насупроць у вокнах нейкі жах:
клянуцца, папракаюць, мітусяцца...
Ды так, што нават птушкі не садзяцца
у навакольных і далей садах.

І ты, між іншым, кажаш: маладосць!
І я ўздыхну: найшла каса на камень.
Спакойна сутыкаемся рукамі,
і ў тым пачатак раўнадушша ёсць.

* * *

Маладзіка халоднае свячэнне,
і асака між стоеных ляшчын,
і я знарок не стаўлю прысвячэнне,—
дзве літары, бы зоркі дзве ўначы.

Прывыклая здаўна да адзіноты,
я не ірвуся з-пад яе ахоў,
зглыну расу сцюдзёную з ахвоты,
не помнячы ніводнага з грахоў.

Дрыжыць над рэчкай вербалозу повесь,
ёй век над хваляй ціхаю звісаць,
пасля мяне напішацца аповесць,
якую я хацела напісаць.

Няма даўно ні вытрымкі, ні стылю,
ад аднаго, мой божа, барані,—
я не баюся, што душой астыну,
не дай згарэць дачасна ў тым агні.

Бо на зямлі няма яшчэ прычыны,
з якой бы я без развітальных слоў,
з аблiччам ашуканае жанчыны
ляцела з кручы дзікай стрымгалоў.

А мне было б лягчэй без пакаяння,
між горкіх і прыцішаных ляшчын,
упасці, вырываючы з дыхання
дзве зоркі, што зайшлі за далячынь...

* * *

Сказаў: «Забудзеш, і я памру!
Не вернешся — так і знай,
аднойчы ўзбягу на крутую гару
і... ліхам не памінай».

І што ж сёння ставіць
ён мне ў дакор?
Я не помню, як лашчыць ён,
але знаю, ад гэтага не памёр,
і не хоча прызнаць тых дзён,
кал і ўсё снявала, і ўсё цвіло
і ў лузе, і ў лесе, і ў садзе...
І ўсё гульнёй для яго было,
як і гэты папрок у здрадзе.

ГОРАД ПЕРШАГА КАХАННЯ

Забытай ніколі не скажуць: «Забыта!»
Размовай такой не бянтэжаць душу.
Тым больш не глядзяць запытальна, нібыта
за пазухай сонца, як камень, нашу.

Прыкінуцца можна адчужана-строгім...
Навошта? Ніяк зразумець не магу.
Калі размінуцца чыесьці дарогі,
прычын не тлумачаць...
Маўчок. Ні гу-гу!

Як радасна ведаць, што горад наш вырас.
Як сумна ў ім бачыць туману кайму...
Няўжо маё сэрда пакінула шчырасць
і гордасць твая падыграла яму?

* * *

У час вясновых шумных вод
ручай шукае ручаіны,
а мы з табой як дзве краіны,
што варагуюць з году ў год.

З палёгкаю ўздыхнуць палі
і скінуць зноў увосень кведень,
што б ні мянялася на свеце,
душа журбой не адбаліць.

Бо не прыкрыешся маной,—
вітаемся, бы яд глытаем,
і самі, бедныя, не знаем,
той яд — ад прыкрасці адной.

І ўжо якое там цяпло!
Як кажуць, наш цягнік праехаў.
Ды ўпартыя, мы дзелім рэха
таго, што песняй быць магло.

* * *

Узмахне рукавом — лебедзі паплывуць.
З *казкі «Царэўна-жабка»*

Дом літаратара ў Маскве.
Ці добра Вам са мной?
Было тры птушкі ў рукаве,
а стала ні ад ной...

Адна з іх ластаўкай была,
зляцела ў слотны час,
а помню, песні мне вяла,
і ўсё пра Вас, пра Вас...

Другім быў чулы салавей,
ад смутку бараніў,
а сам згарэў у ліставей
на восеньскім агні.

Галубкай трэцяя была
і ў горкія гады,
мне пёрка скінуўшы з крыла,
памерла ад нуды.

Дом літаратара ў Маскве,
ну як жа Вам са мной?
Было тры птушкі ў рукаве,
ды стала ні адной...

АПОШНІ ШЛЯХ НЕЗНАЁМАЙ

Для самазабойцы і Бог не абаронца.
Прымаўка

Ужо раскладвалася доля,
ды як заблытаў д'ябал карты!
Абраннік стаў сілом,— не болей,
ахвяры ён такой не варты.

Зямныя словы ўжо не суддзі,
чым ты жыла — ўсё зараз тайна.
Яе зусім чужыя людзі
спрабуюць разгадаць адчайна.

Цікаўнасць з жалем пераўецца.
Асенні двор пусты і голы.
Даруй, як страшна сэрца б'ецца:
каханак твой — ужо вясёлы.

КУПАЛЛЕ

На беразе стромкім ладзяць кастры
і сцелюцца пасмы туману...
Надзея і вера — вось дзве сястры,
што лёгка вядуць да падману.

З якой жа надзеяй за іскрай сачу,
за дымам над голлем траскучым?
Спатканняў да ранку даўно не хачу,
а сэрца... бы ўперадзе круча.

О як абмірае пры думцы адной,
што я саўладаць з ім не ў сіле...
І той, хто прыйшоў, паміж іншым, са мной
як ніколі здаецца мілым.

І ён усё лашчыць і лашчыць далонь,
а позірк халодным застаўся...
І стала страшна скакаць праз агонь,
які толькі што ўзняўся.

ЛІСТАПАД

Тады там яблыні цвілі,
ды непатрэбным стаў садоўнік,
і немаведама калі
сад звёўся,— пусташ ды дзядоўнік.

Што за карысць глядзець назад,
калі душу кранае восень,
і ў новым садзе — лістапад,
а не вясновых высяў просінь!

Пад ветрам разляціцца ён...
Тут жоўты ліст, там цьмяна-рыжы,
бы кінуты да ног мільён,
што дзесь растрачаны ў Парыжы.

* * *

Голле ліпаў глядзіцца кволым,
сонца яго не кране...
Тут словам дасціпным, вясёлым
дешыў некалі мілы мяне.

І хочаш чагосьці адданага,
і кажаш, што любіш зіму,
а неба, як плашч каханага,
што здрадзіў каханню твайму.

І як яно цісне на плечы
цяжарам усім сваім...
Ад неба нялёгка збегчы,
кал і хістка стаіш пад ім.

Усё ў цябе добра, нібыта,
а вось жа ўсплыў успамін...
І ты не зямлёю ўжо,—
небам прыбіта
да гэтых кволых галін.

ПРЫСВЯЧЭННЕ

Злагада — яна не рамяство,
з полюсам не сутыкнецца полюс...
Дык з чаго б такое хараство:
з Вашых рук — бялюткі гладыёлус?

Знак увагі — не пчала з рая,
што неасцярожных можа ўджаліць,
ды душа падказвае мая:
будзе зараз многа ў сэрцы жалю.

А на ўсходзе зараснік карынкі
выплеўся ў агністую кайму,
нібы ў стружкі кінулі жарынкі,
і тушыць агню няма каму.

АД ІМЯ АДЗІНОКАЙ

Даруйце, я вельмі занята.
Не трэба пра летнюю сінь.
Няўмелае ціхае: «Тата»
сказаў памылкова мой сын.

Прабачце, што ён вінавата
у плачы крывіў свой раток,
што потым за гэтае «тата»
паставіла сына ў куток.

Мне горача. Вешайце трубку,
я знаю дакладна з ліста:
ляснічы аддаў пад парубку
наш гай ля старога маета.

Бывайце, зрабіце нам ласку
і больш не званіце да нас,
я зараз цудоўную казку
даказваю сыну пра Вас.

* * *

...І вось сустрэча з колішнім кумірам.
Нязвыкла ціха. Горад наш заснуў.
Натхненне спудзіў? Д'ябал з ёю, з Лірай,
мы й без яе прыдумаем вясну.

Не трэба нам палянкі між ствалоў,
дзе мільым птаствам кожны куст апеты.
Я зараз сярод крэслаў і сталоў
не гаспадыня — лёгкі цень Джульеты.

Хай потым муж пытаецца, хто быў,
хай голас. будзе раздражнёна рэзкім,
мне дастаткова ведаць, што тут цвіў
дурман вясновы ранняе пралескі.

А ты глядзіш, нібыта ўзяўшы оптам
калісьці ўсё, чым дыхаю адважна...
Здароўе жонкі? Гэта вельмі важна,
але, паслухай, ну хіба я доктар?!

І разумею — сэрца слоў не чуе...
А цемра ўсё, заклікаўшы да сну,
так асцярожна, ціхенька тушуе
вясну маю і горад, што заснуў.

* * *

Яшчэ зязюлі голас адзавецца...
Не веру ў гэта цьёрдае «куку».
Нібы даўно чужое сэрца б'ецда,
аловак больш не радуе руку.

Я ўсім патрошкі ласкі адпісала,
была такой апутана гульнёй,
што самых важных слоўкаў не сказала
таму, хто быў, як добры дух, са мной.

Знаёмы лес застыў, бы ў паняверцы,
якія ж я надзеі берагу,
калі шукаю словы тыя ў сэрцы
і ўсё ніяк знайсці іх не магу?!

* * *

Усё гаворым пра высокі доўг...
У мітусні любой — імя Айчыны.
І як паверыць, што ўладар Міндоўг
не за яе прапаў, а з-за жанчыны!

Трагедыі далёкае пажар...
Трапяткое спрахла ўсё пад бытам,
як прыбіты катаржнік да нар,
да яго сама штодня прыбіта.

Полымна забіўся нейкі ген?
Абудзіў няяснае тамленне?
Радуйся, жанчына-манекен,
вечнасць падзялілася імгненнем.

Радуйся, што сэрца — на шматкі
ад няроўных думак і дыхання,
а яшчэ... што здольна на радкі —
дзіўнасці нязбытнага кахання.

У СТАРЫМ ПАРКУ

Распагоджана з раніцы неба,
па-юначы каменьчык падкінь...
Ад цябе мне нічога не трэба,
проста — цветам бярэцца язмін.

Там... направа — азерца і лебедзь,
а налева — чародка асін,
напрамкі... па сцяжыне — углядзіць
нас адразу віхрасты мой сын.

Быў заўсёды ты шчодрым на ласку,
да сябе прыгарні хлапчука,
раскажы яму рускую казку
пра Алену-красу і ваўка.

Сам аповесці той не збаіся,
каб на нейкім паўслове не змоўк,—
я ад роду завуся — Раісай,
і ў дрымучых лясах шэры воўк.

З АННЫ АХМАТАВАЙ

(Пераклады)

НОЧЧУ

Стаіць на небе месяц ледзь жывы,
Між аблачын у зоркавым бязмежжы,
І ля палаца хмурны вартавы
Глядзіць на стрэлкі сонныя на вежы.

Вяртаецца няверная дамоў,
І твар яе задумлівы і строгі,
А верную ў тугіх абдымках сноў
Нягаснучыя спальваюць трывогі.

Што мне да іх? Сем дзён таму назад,
З «даруй» апошнім адляцела ў вырай,
Ды душна там, і я пранікла ў сад
Зірнуць на зоркі і пакратаць ліру.
1918
Масква

* * *

Я пасміхацца перастала,
Марозны вецер губы студзіць,
Адной надзеяй меней стала,
Адною песняй болей будзе.
І гэту песню я міжволі
Аддам на здзек і насміханне,
Таму што працінае болем
Душу любоўнае маўчанне.

* * *

Вецер вее духатою,
Сонца рукі апякло,
Купал неба нада мною
Сіні-сіні, быццам шкло.

Суха пахнуць імартэлі,
У раскіданай касе,
Елка. Мурашы займелі
На яе ствале шасэ.

Стаў ляніва серабрыцца.
Як на крылах матылька,
Гэтак лёгка...
Хто ж прысніцца
У яркай сетцы гамака?
1910

* * *

Твой белы дом і сад не ўпанараўлю,
Пакіну іх для іншага цяпла.
Цябе, цябе ў радках сваіх праслаўлю,
Так, як яшчэ жанчына не магла.
І ты сяброўку помніш дарагую,
У створаным для воч яе раю,
А я таварам рэдкасным гандлюю,—
Тваю любоў і ласку прадаю.
1913

* * *

Дваццаць першае. Ноч. Панядзелак.
Выплыў вырыс сталіцы з імглы.
Напрыдумваў жа нехта няўмела,
Што бывае любоў на зямлі.

І ад ленасці ці ад дакукі
Ўсе паверылі, так і жывуць:
Сняць спатканні, баяцца разлукі
І любоўныя песні пяюць.

Але іншым даецца разгадка,
І сцінае тады ціш\u044bня...
Мне адкрылася гэта выпадкам,
З той пары ўсё бы хворая я.
1917

4

Барбара Радзівіл

Драматычная паэма ў дзвюх дзеях

«1545 год. У чэрвені месяцы ў Пятроў пост памерла ў Вільні ў панядзелак каралева Эльжбета і пахавалі яе ля святога Станіслава ў капліцы Казіміра ў жніўні 24 дня. А пасля малады кароль, маючы слабасць да бялявых, пачаў мілаваць Барбару Радзівіл, якая была ўдавою Гаштольта, ваяводы троцкага, і жыла на той час пры сваёй маці і брату, падчашаму Мікалаю Юр'евічу Радзівілу. І кароль пачаў хадзіць да яе ноччу з палацу аж да дому яе і там у яе бываў часта».

З летапісу Рачынскага

Дзейныя асобы

Барбара Радзівіл — удава ваяводы троцкага Гаштольда.
Жыгімонт II Аўгуст — вялікі князь Вялікага княства Літоўскага.
Радзівіл Мікалай Руды — родны брат Барбары.
Радзівіл Мікалай Чорны — стрыечны брат Барбары.
Бона Сфорца — маці Жыгімонта II Аўгуста.
Дамінік — мастак.
Людвік Монці — сакратар Боны.
Станіслаў Давойна — лекар Жыгімонта II Аўгуста.
Соф'я — камедыянтка.
Ян Танчынскі — ваявода з акружэння Боны.
Падлетак — хлопчык з крыламі анёла.
Камердынер.
Пакаёўка Барбары.
Пакаёўка Боны.
Малады мешчанін.

Дзея першая

Ужо некалькі гадоў палкае каханне звязвае Барбару Радзівіл і вялікага князя Вялікага княства Літоўскага Жыгімонта II Аўгуста. Надыходзіць год 1547.

Сцэна першая

Ліпень. Вільня. Невялікая зала, абабітая блакітным атласам. Ва ўсім — бляск, багацце. Ля агромністага палатна з пэндзлем — мастак Дамінік. На фоне цяжкой цёмна-сіняй шторы, вытрымліваючы паставу, застыў Радзівіл Мікалай Руды. Праз адчыненае акно на чорнабелыя квадраты бліскучага паркета падаюць сонечныя промні.

Мікалай Руды

Дзіўлюся, як жа хутка ты пранік
у таямніцы фарбаў, тонкіх тонаў...
Нядаўна чуў, шаноўны Дамінік,
што ўхвалены ты быў самою Бонай!

Дамінік (адрываецца ад палатна)

Там на палотнах ёсць рука мая,
таму хацеў бы верыць гэтай славе,
але майстроў не гэтакіх, як я,
даволі бачыў беласценны Вавель[3]!
(Зноў схіляецца да палатна.)

Мікалай Руды (мяняючы позу)

Майстры паўсюдна ёсць, але твой дар
тут, на Літве, ва ўсёй красе адкрыўся.
Што ж — радуйся!
Са славай парадніўся!
А слава...
(Задумаўся.)
Як жаночы вабны твар!

Дамінік (ажыўлена)

Прыцягвае... А як распаліць мары!
(Уздыхае.)
Мяне такая слава абміне!
Хачу пісаць партрэт...

Паўза.

Сястры вашай Барбары,
а ёй чамусьці ўсё не да мяне!

У залу ўваходзіць Радзівіл Мікалай Чорны. Акідвае хуткім позіркам палатно. Пераводзіць позірк на Дамініка. Пасля на Ра-дзівіла Мікалая Рудога.

Мікалай Чорны

Зайздрошчу, брат!
Яўвесь жыццёвым друзам
аблытаны...
А ты надоўга знік,
лічы, ў абдымкі да прыгожых музаў!
(Да мастака.)
Як твае фарбы, мілы Дамінік?
(Падыходзіць бліжэй да палатна.
Разглядвае партрэт.)

---

[3] Крэмль у Кракаве, дзе жылі дынастыі польскіх каралёў

Дамінік

Нішто... Нішто...
Хоць фарбы не з агню,
а на партрэце блікамі іграюць.
(Паспешліва збірае фарбы, пэндзлі,
складвае ў скрынку, якая стаіць тут жа.)

Мікалай Чорны

Заўважыў я...
І ўсё ж перапыню!
(Да Мікалая Рудога.)
Брат, ты не супраць?
Справы нас чакаюць!

Мікалай Руды

Вядома! А ты з дому ці з Двара?
Адкуль такая пільнасць,
скуль навіны?!
(З лёгкай усмешкай.)
Ці мо бяда якая, як гара,
і ўсе мы ратавацца тут павінны?!

Мікалай Чорны

Бяды няма. Якраз наадварот!

Дамінік раскланьваецца.

Дамінік (вельмі пачціва)

Размоў жадаю ў ласцы вам ды ў міры!

Мікалай Руды ўзмахвае рукой, як адмахваецца, маўляў, ідзі, ідзі... Мікалай Чорны на Дамініка ўвогуле не звяртае ніякай увагі. Дамінік выходзіць.

Мікалай Чорны

Табе вядомы тытул[4]...
(Вытрымлівае паўзу.)
На ўвесь род
сваім загадам Жыгімонт пашырыў!

Мікалай Руды (не можа схаваць радасці на твары)

Хадкевіч жа малодшы мне гразіў,
нібыта хутка трапім мы ў няміласць!
А тут...

Мікалай Чорны

Загад і... рымскія князі!

Мікалай Руды

Дзе добра ўгноена,
там добрая ўрадлівасць!
І Жыгімонт разлічвае на нас...
Пакуль у розных справах мы ў даверы.

Мікалай Чорны азіраецца.

Мікалай Чорны

Скажы, вушэй не маюць твае дзверы?
(Прыцішвае голас.)
Прыйшоў, здаецца, наш жаданы час!
А твой Хадкевіч знаў, пра што казаў,
і я таму нікольki б не здзівіўся,
каб ля Барбары Жыгімонт не віўся,
бы ўвесну вінаградная лаза!

Мікалай Руды

Барбара?..

---

[4] У 1515 годзе адзін з прадстаўнікоў роду Радзівілаў Мікалай Мікалаевіч атрымаў тытул князя Рымскай імперыі. У 1518 годзе гэты тытул быў пацверджаны ў Вялікім княстве Літоўскім, а ў 1547-м пашыраны на ўвесь род загадам Жыгімонта Аўгуста.

Да чаго, скажы, яна?
Яны ўдваіх, дык проста глянуць люба!
Мікалай Чорны
А тут табе пад рэбры навіна!
У замку пахне ўжо законным шлюбам!
Паўза.
Ў заходнія сталіцы наш Лясота[5]
для гэтага імчаў...
Заўваж, употай!
І кажуць, што не супраць бачыць Бона
прусачку Ганну Соф'ю[6] нарачонай.
Мікалай Руды (абурана. Вельмі ўражаны тым, што пачуў)
А Жыгімонт?! Ён выглядае хлюстам!
Мікалай Чорны (смяецца)
Ты пра яго сказаў ужо загуста!
Ён цягне час, захоплены Барбарай.
Скажы, на троне —
ці ж благая пара?!
Мікалай Руды
Але яна не думае пра трон!
Мікалай Чорны
Вось тут якраз падумаць мог бы ён,
З кім два гады так прагна дзеліць ложак...
Ды што казаць! Яму мы дапаможам.
(Думае.)

[5] Віленскі шляхціц, які пасылаўся Жыгімонтам Аўгустам у сталіцы заходніх дзяржаў, каб той вёў перамовы наконт шлюбу.
[6] Дачка прускага князя Альбрэхта

Барбары трэба знікнуць! Адцурацца!
Тады яе ён стане дабівацца.
З усёю апантанасцю, шалёна!
Глядзі, і блісне нам тады карона!
Мікалай Руды
Гаворыш, бы не ведаеш жанчыны.
Як знікнуць ёй,
калі няма прычыны!
Мікалай Чорны (узрываецца)
Прычыны?
(Катэгарычна.)
Шлюб! Дзеля яго Лясота
ганцом на захад быў пасланы ўпотай!
У залу ўваходзіць Барбара. Лёгкая і разам з тым грацыёзная. Яна паставай нагадвае маладзенькую дзяўчынку, а тварам — жанчыну, якой салодка быць менавіта жанчынай: спакушаць, абяцаць і... ляцець на каханне.
Барбара (здзіўлена і злёгку насмешліва. Да Чорнага)
О, Мікалай! А дзе ж заўсёдны крык?!
(Яшчэ больш насмешліва.)
Дзе ты, браток,— там гамана да столі...
Ты крыўдзішся? Не буду больш, даволі!
Мяне цікавіць толькі Дамінік.
(Азіраецца па баках, позіркам шукае Дамініка.)
Мікалай Руды
Ён заўтра будзе. Тут такія справы...
Мікалай Чорны

Ты не цягні! Скажы пра ўсё як ёсць!
І выйсце знойдзем з гэтае праявы...
(Да Барбары.)
Яў вашым доме, думаю, не госць?

Мікалай Руды

Вядома, свой!
Ты наш стрыечны брат
і на любую раду маеш права.

Мікалай Чорны (яму надакучылі неабавязковыя размовы)

Барбара, слухай, горкая ў нас справа,
усім вядома, хто твой амарат[7].

Барбара

І што з таго?

Мікалай Чорны

Даруй, магчыма, груба...
Ён цешыцца з табой, а думае аб шлюбе!
Нашчадак трэба! Узмацненне трона!
Ёсць чуткі, што вядзе перагаворы Бона.

Мікалай Руды (асцярожна)

Дый сам ён гэтым клопатам заняты.

Барбара (не можа паверыць)

Вы ў розуме сваім ці вы вар'яты?!
(З папрокам.)
Браты нібыта, а на справе рады
ублытацца ў цянёты нейкай звады.

Мікалай Чорны (злосна)

Ты лічыш, звада? У пачуццях вера
не лепшае...
(З іроніяй.)
Спяшайся памыліцца!
Шлюб ладзіцца! Якраз з такім намерам
ганец быў у заходнія сталіцы,
і, можа, не адзін...

Паўза.

Сужыцелька! Мо не?!
Гаштольдава ўдава...
На шыі ў брата!
Ён нават і рукой не варухне,
як хтось цябе адважыцца пасватаць!
Яму ўсё роўна!
Сёння — ты, а там...

Барбара (з адчаем)

Спыніся! Яне веру! Што вам трэба?

Паўза.

А брату я ўсё братава аддам...

Мікалай Чорны (задаволена пасміхаецца)

Ага... Згасае прад вачыма неба!

Мікалай Руды (збянтэжана)

Нічога мне не трэба аддаваць.
Адмовіцца ад Жыгімонта варта!

Мікалай Чорны (да Рудога)

Гляджу, яе пачаў ты шкадаваць!
(Падыходзіць да Барбары.)
Не вер, не вер...
Стой на сваім упарта!

Барбара (гатова заплакаць)

Ідзіце прэч!

---

[7] Каханак

Мікалай Чорны (хутка пагаджаецца)
Мы пойдзем! Ты падумай.
Замнога navaлілася адразу...
Мікалай Чорны і Мікалай Руды ідуць да дзвярэй.
Мікалай Руды (са шкадаваннем)
Усё пайшло такім раптоўным тлумам.
Мікалай Чорны (азіраецца. Да Барбары)
Пакінь яго! Мы прыйдзем за адказам.
Выходзяць. Барбара застаецца адна.
Паўза.
Барбара (на нейкі момант задумліва)
Паўстала зло...
і ў сэрцы рухнуў хорам.
Нянавісцю кіпець спрабуе кроў,
і розум слепне. Яву мела ўчора,
а сёння — сколкі недаснёных сноў!
Каханая...
(Голас затрапятаў.)
Ноч клікала да Бога.
Сужыцелька...
Паўза.
А дзесь імчыць ганец,
і ты не маеш права анікога
ў тым вінаваціць, стаўшы пад вянец
патайнага, няўтрымнага жадання...
Анёлы адслужылі ўсё сваё,
і вось прыйшла хвіліна пакарання —
у сэрца д'ябал цэліць вастрыё,
скляпанае з ілжы,
з інтрыг,
з атруты...
(Нечакана гнеўна.)
Прымі яго і д'яблу дай зарок!
І выслізні гадзюкаю з пакуты,
і джаль таго, каго мілуе зрок,
з кім зноў і зноў дзяліць свой
будзеш ложак,
джаль вуснамі, хай носіць, як апёк,
мой пах, мой дух,
што сцерці ўжо не
зможа,
апёк — кляймо... У помсту ўжо! Знарок!
(Нібыта нешта ўяўляе.)
Бяжы насустрач, з горда ўзнятым
тварам,
як сарна... не забыўшы аднаго:
пі ўдосталь, захлынайся згубным жарам
і здзекуйся са слабасці яго.
Хай пашквілюсы ўсе муры і вежы
аздобяць і на вочы трапяць Той,
што будзе да канца яму належаць,
працятая атрутнай віднатой:
ён быў маім!
Маім! І што карона?!
Нас звязвала бяздонне нашых губ:
п'еш — не нап'ешся...
Паўза.
Каралева Бона?!
Яму ці ёй патрэбен гэты шлюб?

У залу вяртаецца Радзівіл Мікалай Руды. Адзін. Барбара адыходзіць у глыб залы. Гавораць на адлегласці.

Мікалай Руды (знарок падкрэслена бадзёра)
Як вырашыла ты? Пераважыла?
(Смяецца.)
У гэткай справе розум не залішні.
Што цвет раскошны колішні для вішні,
калі вясной нядаўняй не цвіла?!

Барбара (асцярожна)
Цябе не разумею. Толькі ўчора...

Мікалай Руды
Не дагаворвай! Аўгуст быў з табой!
У скрыні — падарункі,
кветак — мора...
Ты цешся, але Чорны за сцяной
мяне чакае...
Нам патрэбна згода.
(Рашуча.)
Ад Аўгуста адмоўся назаўжды!

Барбара
Якая ж вам ад гэтага выгода?
Пакуль ні ў чым не бачу я бяды.
Наадварот...

Мікалай Руды (узрываецца)
Табе да сэрца, бачу, насміханне?
У кожным горле — косткай Радзівілы.
Калі б маглі — ўзнялі б цябе на вілы!
На родзе скула — нам тваё каханне!

Барбара
Вы пачалі не з гэтага —
з ганцоў!
У розныя заходнія сталіцы...
Цяпер звязаць не можаце канцоў?!

Мікалай Руды (разводзіць рукамі)
Не бачыў свет яшчэ такой дурніцы!
Ды нават нейкі дробненькі шляхтун
за брамаю... ледзь выблісне заранка:
«Паскудніца! Паганка! Выляжанка!»,
а хутка стане Аўгуст твой, што ўюн.
Май гонар! Ты сястра мне па крыві.

Барбара
Хм-м... З сястрою адпаведна і жыві...

Паўза.

Замысліў нешта Чорны...
Звадыяш!
Але калі ўжо церпіць гонар наш...

Мікалай Руды (радасна)
Ты згодна?!

Паўза.

Мо паедзь у Геранёны[8]?
Хай будзе Аўгуст цалкам адлучоны!

Барбара (як адрэзвае)
Мне добра тут! Ты зняў з душы вярыгі?

Мікалай Руды (падкрэслена лагодна)
А ты? Паўсюдна бачыш цень інтрыгі!

Трошкі марудзіць. Задаволена пасміхаецца. Выходзіць.

---

[8] Замак Гаштольда Станіслава, першага мужа Барбары, які памёр у 1542 годзе.15

Паўза.
Барбара пачынае хадзіць з канца ў канец залы.
Настрой мяняецца.
Барбара

Цяжкі дурман у галаве!
(З адчаем.)
Пачуццям як угаманіцца?
Ах, Аўгуст... Княжыць на Літве,
а трызніць аб чужых сталіцах.
(Гатова ўзарвацца.)
Які раптоўны інтарэс?
Чыё прывабіла аблічча?
Чый стан яго няўхільна кліча?
Пытанняў — непраходны лес!
Свой боль хачу распеаразаць,
а ў сэрцы, чую, глухне вера...
(Амаль пяшчотна.)
Ужо ніколі не сказаць,
што я — рака,
а ён — мой бераг!
(З прыкрасцю.)
Пярэварацень... Здань начы!
Было такім жаданым цела!
Начною птушкай на плячы
ад новых ласкаў так трымцела.

Паўза.

І што мог падказаць мне дзень?
Хавала здрада ўсе прыкметы.
Хай пасмяецца зараз цень
заўчасна згаслае Эльжбеты[9]!
(Нервовы смех, як плач.)
Эльжбета...
З Кракава... сюды!
Каранаваная, і тут жа...
Наложніца — сляды ў сляды,
больш даражэйшая для мужа.
А потым я... Ён гэта мог!
Самоту не ўтрымаць у скрутку.
Эльжбета, поўная трывог,
канала ля яго ад смутку.
(Думае, магчыма, нешта ўспамінае.)
Нібыта выеў вочы дым!
(З пачуццём раскайвання.)
Ён жа, вясёлы і ўлюбёны,
яшчэ жалобным днём сваім
імчаў да нас... у Геранёны!
(Спыняецца.)
Я— грэшніца! Бог не са мной,
адвернуты, Ён грэх не зніме...
І тыя двое... за сцяной
(выдыхае, як стогн)
не памыліліся.
Я— з імі!

Сцэна другая

Плошча, на якую выходзіць дом з балконамі. На адным з балконаў жанчына трасе коўдры,

[9] Эльжбета Аўстрыйская, першая жонка Жыгімонта Аўгуста, памерла ў 1545 годзе.

адзенне. Унізе, ля дома, стары ганчар расстаўляе свае вырабы на продаж: збанкі, місы, гаршкі... Ужо з'явіўся пакупнік: малады мешчанін прыцэньваецца да збанка. Тут жа недалёка стаіць карэта. Ля адчыненых дзверцаў — Радзівілы: Мікалай Руды і Мікалай Чорны.

Мікалай Чорны (азірае плошчу)

Адны трасуць на плошчы гэтай транты,
другія ладзяць гандаль свой штодня...

На плошчу выязджае фургон, абклееены каляровымі афішамі. Спыняецца. Гэта вандроўны тэатр.

Мікалай Руды (з цікавасцю)

А трэція, глядзі,— камедыянты,
для іх усё жыццё — адна гульня!

У фургоне — шум, жаночы смех. З'яўляюцца камедыянты. Яны выцягваюць з фургона скрыні і цюкі, а таксама дэкарацыі. Кідаецца ў вочы выразанае з фанеры дрэва з чырвонымі яблыкамі, пашыты з ануч Змей, што адразу наводзіць на знаёмы біблейскі сюжэт.

З фургона выскоквае маладзенькая дзяўчына. Гэта — камедыянтка Соф'я. Бліскучыя чорныя валасы, лёгкая, доўгая, з фальбонамі сукенка... У руках — невялікі бубен з бляшкамі. Соф'я пачынае біць у бубен, азіраючы плошчу. Звон бубна прываблівае яшчэ некалькі гледачоў. Плошча ажывае. Соф'я прытанцоўвае ў такт музыцы і, выпрашыўшы, што гледачоў даволі, працягвае да іх рукі.

Соф'я (дэкламуе ўзнёсла, вельмі тэатральна)

Ледзь толькі ножкаю ступіла на зямлю,
пачула, як на ёй датла згараю...
І позіркам усім кажу: люблю!
І адказаць хутчэй вам тым жа раю!

Чуюцца адзінокія воплескі. Соф'я заўважае Радзівілаў. Позірк яе загараецца, твар успыхвае. Гучна стукнула ў бубен... Пачаўся танец. Адзін з камедыянтаў спрабуе падключыцца да яе, абдымае за стан. Соф'я адштурхоўвае яго. Танцуючы, спявае. Відно, што гэта імправізацыя.

Не хачу сягоння Яна,
бо чакаю кашталяна...
(Самазабыўна.)
О-йё-йё-й... О-йё-йё-й!
З роду княжага каханак
не ўзыходзіць на мой ганак!
О-йё-йё-й... О-йё-йё-й!
Ды аднойчы ў сенцах: бразь!
(Гучна б'е ў бубен.)
Да мяне нарэшце князь!
О-йё-йё-й... О-йё-йё-й!
Ён абняў мяне ўлюбёна
і... заблытаўся ў фальбонах!
О-йё-йё-й... О-йё-йё-й!
(З імпэтам трасе ножкай і фальбонамі.)

Малады мешчанін (атарапела, гучна)

Ажно ў руках пагасла самакрутка...
(Глядзіць на акурак.)

Як лётае, нібы ў паветры пёрка!
Была нядаўна — Соф'я-прастытутка,
а сёння, дайце веры мне, акцёрка!

Соф'я (паўтарае)

О-йё-йё-й… О-йё-йё-й!
Ды аднойчы ў сенцах: бразь!
Да мяне нарэшце князь!
О-йё-йё-й… О-йё-йё-й!
Ён абняў мяне ўлюбёна
і… заблытаўся ў фальбонах!
О-йё-йё-й… О-йё-йё-й!
(З яшчэ большым імпэтам трасе
ножкай і фальбонамі.)

Мікалай Чорны (з захапленнем)

Якія вочы, ножка… аж засоп я!
Якраз да часу сёння гэта Соф'я!

З фургона саскоквае падлетак у белым адзенні з крыламі анёла за спінаю. У руках трымае бліскучую скрынку. Соф'я раскланьваецца… Падлетак пачынае абыходзіць усіх прысутных на плошчы. Збірае грошы.

Мікалай Руды

Усё! Няма чаго глядзець,
здаецца, далей!

Мікалай Чорны (гучна да падлетка, вымаючы грошы)

Сюды хадзі! Вазьмі! Тут цэлы талер!

Падлетак хутка падыходзіць. Падстаўляе скрынку… Мікалай Чорны кідае ў яе талер.

(Падкрэслена ласкава.)
Скажы, анёлак, добра знаеш Вільню?

Падлетак (паспешліва)

Так, як сябе…

Мікалай Чорны

Вазьмі яшчэ і грыўню!
(Кідае грошы ў скрынку.)

Падлетак міжволі радасна прыціскае скрынку да грудзей.

Мікалай Руды (насмешліва)

Глядзі, каб з радасці ды не адпалі
крылы!

Мікалай Чорны (да падлетка)

Павінен ведаць ты, мы — Радзівілы!
Ёй перадай…

(Паказвае позіркам на Соф'ю.)

Хай прыйдзе… Ёсць нагода!
Запомні добра, калі будзе згода,
увечары, а восьмае гадзіне…

Падлетак (няўпэўнена)

Запозніцца…
Яна — ў другой карціне.

Мікалай Чорны (не зважаючы на яго словы)

Ёй, што пачуў, дакладна перакажаш
і дом патрэбны, калі што, пакажаш!

На плошчы з'яўляюцца ўсё новыя і новыя людзі. Зноў звініць бубен. Соф'я танцуе. Падлетак бяжыць праз плошчу да Соф'і. Мікалай Руды запытальна глядзіць на Мікалая Чорнага. Чорны разводзіць рукамі, маўляў, што зробіш…

Барбара — ўбок! Патрэбна ёй замена!

(З загадкавай усмешкай пазірае на Соф'ю.)
Камедыянтка... Прыйдзе несумненна!

Сцэна трэцяя

Замак вялікага князя ў Вільні. Адзін з пакояў замка. Адпаведная раскоша. Шмат прыгожых рэчаў. На сценах, абабітых парчою,— каштоўная зброя.

У крэсле ля століка сядзіць Жыгімонт ІІ Аўгуст. У руках трымае разгорнуты ліст з пячаткай — карэспандэнцыю ад маці: польскай каралевы Боны Сфорца.

Жыгімонт Аўгуст (глуха, з незадаволенасцю)
Ліст за лістом...
То просьбы, то пагрозы!
Навошта, калі маю свой я розум?
(Прабягае вачамі по радках ліста.)
У маці, бачыш, прыкрыя навіны...
Яслухацца яе ва ўсім павінны!
Ах, Людвік Монці! Без яго напэўна
не абышлося...
Ён жа служыць верна!
Ва ўсім адну распусту
бачыць Кракаў.
О як далася ім Барбара ў знакі!
(Устае. Згортвае ліст. Шпурляе
яго на столік. Са злосцю.)
Ну, хопіць!.. Начытаўся дастаткова.
(З іроніяй.)
Усцешыўся як след бацькоўскім словам.
(Пачынае хадзіць па пакоі. Спыняецца
на паўкроку. Твар святлее.)
Барбара...
Божа, адхілі замах
на ўсё, што ў сэрцы стала непарыўным.
Згубіць яе...
Цяпер падумаць страх!
Яўвесь агнём захоплены прызыўным.
Мне да начы дажыць хапіла б сілы,
на ёй самкнуліся і зрок, і слых...

У пакой уваходзіць камердынер.

Паўза.

Жыгімонт Аўгуст спрабуе саўладаць з пачуццямі.

Камердынер
Мой светлы князь, у замку Радзівілы!
(Глядзіць запытальна.)

Жыгімонт Аўгуст (саўладаўшы з сабой)
Не стой!
Скажы, што я чакаю іх!

Камердынер выходзіць.

Дачуліся, напэўна, пра загад...
(З пачуццём самазадаволенасці.)
Мая Барбара — рымская князёўна.
Як будзе пасміхацца мне чароўна!
(Весела.)
І не шкада жыцця ўжо за пагляд.

Уваходзяць Радзівілы. Схіляюцца ў лёгкім паклоне.

Мікалай Руды (падкрэслена суха)
Вітаем князя! Вечная хвала
яму і Богу...
Мікалай Чорны (на адным дыханні, з запалам)
Пільная патрэба
да князя нас сягоння прывяла!
Жыгімонт Аўгуст (па-сяброўску, лагодна)
Падумаць можна, выбухнула неба!
Як многа жару...
Мікалай Руды
Не дае маўчаць
нам болей крыўда за сястру Барбару!
Мікалай Чорны
Мо не з таго патрэбна нам пачаць,
ды тут пячэ...
(Прыціскае руку да сэрца.)
Жыгімонт Аўгуст (спрабуе жартаваць)
Шукаць патрэбна лекаў!
Мікалай Руды
А я ў сваю чаргу дадам яшчэ —
не заслужылі мы падобных здзекаў!
Адварочваецца да акна.
Паўза.
Жыгімонт Аўгуст (з трывогай)
Барбара... Крыўда...
І, нарэшце, здзекі!
Што за размова дзіўная здалёк?!
Спачатку думаў, у вас клопат нейкі,
і раптам чую, далібог, папрок?!
(З незадаволенасцю.)
У чым, скажыце? Не люблю загадак!
(Гатовы ўсхадзіцца і, каб не
распаляцца, пачынае перабіраць
паперы
на стале. Адсоўвае далей ліст Боны.)
Як раздражняе гэты непарадак!
Мікалай Чорны
Здаецца,
ты ад праўды недалёка...
Паўза.
(Падбірае словы.)
Камусьці, бачыш, род наш вочы коле!
У справе гэткай змоўчаць мог бы лёкай,
а мы цярпець не хочам ганьбы болей.
Мікалай Руды
Ноч цёмная, ды некаму не спіцца.
Мы — тут, каб за Барбару заступіцца.
Ужо, лічы, ледзь не на кожнай плошчы
крычаць уголас пра яе любошчы!
І я нядобрым быў бы, пэўна ж, братам,
не ўзяўшы слова сёння з амарата...
Жыгімонт Аўгуст (усхвалявана)
О Божа, ваш прыход мне сном здаецца,
якое слова? Не магу даўмецца!
Мікалай Руды (працягвае на ўзятай ноце)
У спальню...
да Барбары, помніш
дзверы?
Забудзь! Як і юрлівыя намеры.

Глядзіць запытальна на Жыгімонта Аўгуста. Мікалай Чорны стаў поруч з братам... Жыгімонт Аўгуст міжволі адступае да стала, на твары з'яўляецца незразумелая ўсмешка.

Жыгімонт Аўгуст

А тут павінна вырашыць яна...
Дый да размоў такіх я неахвочы!
(Адварочваецца.)

Мікалай Чорны

Ага... куды схаваць не знаеш вочы!
Як ноч, дык разам,
а як дзень, адна!
Барбара — ў брудзе... Сэрца точыць боль!
Сужыцелька — яна, а ты — анёл бязгрэшны...
(З горыччу .)
А як верна мы служылі!

Мікалай Руды

Аддана як ахоўвалі твой трон!
Успомні, на Масковію хадзілі...
Мячы ў крыві і вояў енк і стогн.
І ўсё дзеля тваёй бліскучай славы,
ды як інакш? Сыны сваёй дзяржавы
ёй веліч здабывалі і... табе!

Мікалай Чорны

А вынік? Кіпцюрамі боль скрабе.
Барбара зганьбавана, небарака!
Ці ж гэткая
чакала нас падзяка?!

Жыгімонт Аўгуст (рэзка)

Ну хопіць вам! Не бачу ганьбавання.
Барбара пад крылом майго кахання.
Яе абераж мая пяшчота...

Мікалай Чорны (з'едліва)

О-о, так... ды для чаго ж тады Лясота
з Літвы за межы тайна быў пасланы?!.

Жыгімонт Аўгуст (здзіўлена)

Вось як?
Папрок зусім неспадзяваны...
(Задумваецца.)

Мікалай Руды

Ты не адказвай, але дай нам слова,
каб не было гульні больш адмысловай.

Жыгімонт Аўгуст (задумліва)

Лясота пасылаўся... не таю.
Ды зараз не аб тым ужо гаворка.
Яслодыч піў, і раптам стала горка...
(Нечакана цвёрда.)
Вам слова трэба? Што ж, яго даю!

Паўза.

Мікалай Руды (нібыта нават зніякавела)

Мы змушаны былі, нас змусіў доўг
і перад родам, і перад Барбарай,
яна жыве ў сваіх салодкіх марах,
і акром нас хто б іх развеяць мог?

Жыгімонт Аўгуст

Яслова даў? Бог бачыць, не маню!

Мікалай Чорны

Отак...

Яно мілей нам ад брыльянтаў...
(Між іншым.)
А ў Вільні цесна ад камедыянтаў,
і сярод іх адна — уся з агню!
І думаеш, ці конны ты, ці пешы
ляціш на хараство...

Мікалай Руды (ахвотна працягвае)
Яно — палон...
А тая, што з агню, дальбог, пацешыць.
(Запытальна глядзіць на Жыгімонта Аўгуста.)
Мо й ты прыйсці не супраць на агонь?

Мікалай Чорны
Увечары... а восьмае... як калісь,—
танюткі стан,
чароўны твар і голас.
(Загадкава пасміхаецца.)

Мікалай Руды (з падкрэсленай пачцівасцю)
Чакаем сёння ў бляску ды ў гуморы
і ўцехаў абяцаем табе мора.

Радзівілы, не чакаючы адказу, раскланьваюцца і выходзяць.

Жыгімонт Аўгуст кідаецца да стала, з ярасцю рве пісьмо, якое атрымаў ад маці.

Жыгімонт Аўгуст (на адным дыханні)
Хай прахам пойдзе ўсё,
найперш турбота
бацькоўская... І трон мой, і Лясота!
Падумаць можна, наглытаўся ўгару,
о Божа, памажы забыць Барбару!
(З адчаем.)
Забыцца! Як? Упасці трэба ў шал,
з агню ў агонь,
вар'ятам у вар'яцтва,
каб раздзіраў душу нязнаны пал...
Каханне? Прэч! Лепш з д'яблам у сваяцтва
ўступіць...
(Спыняецца. Закрывае твар рукамі.)
Я слова даў... За што ж такая кара?!
Лясота!.. Пэўна ж ведае Барбара
ўсё пра яго...
Я— здраднік! Я— забойца
таго, што звязваць нас магло бясконца!
Якія ночы!.. Цела... вуснаў водар...

Паўза.

(Апускае рукі. І раптам страпянуўся.)
Ага-а... Успомніў! Сёння ёсць нагода.
Спакуса толькі б сэрца акрыліла!
(І ўжо зусім цвяроза.)
Вядома ж, буду сёння ў Радзівілаў!

Сцэна чацвёртая

Ружовы пакой у замку вялікага князя ў Вільні. Алькоў, зацягнуты карункавай фіранкай з кутасамі. На падлозе — ружовы пушысты дыван. На ім раскіданы жаночая сукенка з фальбонамі і іншыя больш інтымныя рэчы, без якіх не абысціся жанчыне.

Карункавая фіранка адсоўваецца. Паказваецца заспаны тварык камедыянткі Соф'і.

Соф'я (пяшчотна)

Ау-у, мой князь!.. Ояк салодка спіцца!

Адшморгвае фіранку. Саскоквае з ложка. Пацягваецца. Праз тонкую тканіну начнога ўбору прасвечваецца гнуткае цела.

Наяве ўсё, ці гэта толькі сніцца?
Які пакой, на мне якія ўборы!
(Цяжка ўздыхае.)
Вось толькі ў князя не салодкі нораў.
І баль мне абяцаў, і паляванне
і вось знікае ўжо другое ранне.
Стаў ноччу раўнадушным да пяшчоты,
яшчэ дзень, два...
І ссохну з адзіноты!
(Зноў пацягваецца. Падае на ложак.)
Ні князя, ні слугі...
І дзе сняданак?
Адно, салодка спіцца між фіранак.
Пасплю яшчэ. Патрэбна ўзбіць падушку
во так... во так,
каб мякка стала вушку.
(Узбівае падушку і знаходзіць пад ёй
згорнуты аркуш паперы. Бярэ яго.
Здзіўлена.)
Няйначай мне? Было як здагадацца,
што нехта гэтак стане заляцацца!
(Радасна.)
Напэўна, тоіць тайнае пасланне
нястрымнае гарачае прызнанне!
А што ж яшчэ?
(Разгортвае аркуш.)

У пакой уваходзіць Жыгімонт Аўгуст. Соф'я не заўважае яго. Прабягае вачамі па радках. Ускрыквае.

Ды тут перасцярога!
Мой князь наложніц меў занадта многа.
Мяне пакінуць можа ён брухатай,
як тую, што сядзіць на шыі брата!

Жыгімонт Аўгуст (крычыць)

Адкуль гэта ў цябе? Аддай сюды!
(Падбягае да Соф'і, вырывае з яе рук
паперу, чытае і павольна камечыць
аркуш.)
Зноў пашквілюс! І гэтак два гады...
Цяпер я разумею Радзівілаў!
Сцярпець такое я і сам не ў сілах!
(Задумваецца.)

Соф'я (нічога не разумеючы)

А хто яна, што так цябе трывожыць?
(Чароўна пасміхаецца.)
Забудзь! Хадзі сюды хутчэй... на ложак!

Паўза.

Жыгімонт Аўгуст увесь у сваіх думках.

(Соф'я саскоквае з ложка. Хоча абняць
яго.)
Мой слаўны князь, прыгожы мой, жаданы,
скажы, што мне ты ўсё яшчэ аддаены?

(Лашчыцца да яго.)
Жыгімонт Аўгуст (груба адштурхоўвае Соф'ю)
Ідзі адсюль... і як хутчэй!.. Даволі!
Вяртайся да ранейшай нейкай ролі.
Там твой фургон...
Соф'я пакрыўджана адварочваецца. Трошкі марудзіць... І пачынае апранацца, збіраючы з падлогі свае рэчы.
(Заціскае скамечаны аркуш у кулаку.
На Соф'ю не звяртае ніякай увагі.)
Ці праўда, ці абраза?
Брухатая?! Як многа злосці ў сказах!
Соф'я апранулася. Падышла да алькова. Уважліва разглядвае карункавую фіранку на ім, нібыта ўпершыню бачыць яе.
Соф'я (ціха)
Якія ўзоры?! Бы спляценне гронак...
Жыгімонт Аўгуст (крычыць)
Сказаў я — прэч!
Соф'я нейкае імгненне глядзіць на Жыгімонта Аўгуста і павольна ідзе да дзвярэй. Жыгімонт Аўгуст паспешліва здымае пярсцёнак з пальца...
Чакай, вазьмі пярсцёнак!
(Ловіць руку Соф'і, хоча аддаць яго.)
Пярсцёнак падае на падлогу. Соф'я, не азірнуўшыся, выходзіць. Жыгімонт Аўгуст задумліва паўтарае, бы й не было Соф'і.
Брухатая?! Ці праўда, ці абраза?
(На твары адчай і разгубленасць.)
Звярнуцца да каго мне за адказам?!
О сэрца! Як суняць цяжкія ўдары!
Чаго ж я тут?
Мне трэба да Барбары!
(Імкліва выходзіць.)

Сцэна пятая

Спальня Барбары ў доме брата — Радзівіла Мікалая Рудога. Яна нечым нагадвае спальню Жыгімонта Аўгуста. Тыя ж ружовыя колеры, амаль той жа алькоў з карункавымі фіранкамі. Вечар. Багатае ўбранне спальні патанае ў паўзмроку.
Мікалай Руды запальвае свечкі ў цяжкіх падсвечніках.
Барбара з адсутным выглядам сядзіць у крэсле.
Мікалай Чорны праходжваецца з кутка ў куток...
У яго рухах адчуваецца нервовасць.
Мікалай Руды
З дзяцінства не люблю сядзець у змроку,
у сэрцы цені нараджалі страх...
То чуўся нейкі шэпт, то раптам крокі,
то шамаценне лёгкіх апранах!
Мікалай Чорны (спыняецца)
Не для таго прыйшоў я, каб пачуць,
што чулася калісь табе ў дзяцінстве...
Барбару словам нельга ўжо крануць,
дык як жа думкі будуць у адзінстве?!
Барбара
Ты, можа, хочаш, каб я разам з вамі

свой жар тушыла ўласнымі рукамі
пры дапамозе пашквілюсаў гнюсных?!
Цяпер маўчаць не будуць болей вусны!
Ты ўжо казаў, што я на шыі ў брата,
а зараз бачыш ты мяне брухатай?!
(Імкліва ўстае, вымае з невялікай
прыгожай скрыначкі, што стаіць на
століку, згорнуты аркуш паперы...)

Такі ж самы знайшла пад падушкай у спальні Жыгімонта Аўгуста камедыянтка Соф'я.

(Гнеўна.)
Вось пашквілюс! Упэўнена, што вы
абодва ў гэтым вінны нейкім чынам,
каб любы мне і ўжо не мой мужчына
згадаў, што мае на мяне правы.
Кахаў мяне, і вось ён... плод кахання!
(Нервова смяецца.)
А ў нас, дарэчы, не было расстання...

Мікалай Чорны (выходзіць з сябе)

Каханне ваша — цьфу!
Нам трэба ўлада!
І плод кахання — добрая прынада!

Барбара

Вар'яты!.. Божа! Праўда, вы —
вар'яты!
Якой інтрыгай дзікаю заняты!
Паддаўшыся, сама я ўсё руйную
і разам з тым гару ўся і раўную.
(Садзіцца ў крэсла.
Плечы ўздрыгваюць. Плача.)

Мікалай Руды (ніяк не можа запаліць апошнюю свечку)

Тут зараз Мікалай сказаў пра ўладу...
Чакаем міласці з чужых уладных рук,
хоць не скажу...
Ёсць права ў нас на Раду[10],
ды наша слова ў ёй староннi гук.
Мы на зямлі сваёй жывём сынамі,
і як сыны стаім мы за яе,
ды вершыць хтосьці зверху
суд над намі,
улада — ўсё!
Яе нам не стае.

Мікалай Чорны

Наўкола — зайздрасць!
А чаму зайздросціць?

Мікалай Руды

Заможнасць наша змучвае кагосьці.

Мікалай Чорны

Любыя скарбы без улады — тло!

Барбара (усхліпвае)

Так горка мне ніколі не было!

Мікалай Чорны

Мы пра Літву і пра сваю ў ёй пэўнасць,
яна ж — рыдае...
Душыць яе рэўнасць!

Барбара

Адзінае, што ў сэрцы горкім ёсць,—

---

[10] Вышэйшы орган дзяржаўнай улады ў Вялікім княстве Літоўскім. У Раду ўваходзілі вышэйшыя службовыя асобы дзяржавы.

мае пачуцці...
Можна насміхацца,
ды ўзяць сваё жадае маладосць,
і як, скажыце, ад сябе схавацца?
Мікалай Чорны (зларадна)
Ды нешта ж амарат твой не імчыць...
Акцёрка ў замку, чутка ёсць, начуе.
(Да Мікалая Рудога.)
Пайшлі адсюль!
Пра што з ёй гаварыць!
Яна даўно разумных слоў не чуе.
Радзівілы выходзяць.
Барбара ўстае з крэсла.
Барбара (зніякавела, шэптам)
Акцёрка?.. Скуль?..
Па Вільні ходзіць чутка?
Другі ўжо тыдзень, як яго не бачу.
Душа гарыць, і сэрца б'ецца пудка,
а радасць саступіла месца плачу.
Паўза.
Шлюб ладзіцца... Паверыла братам?
(Падыходзіць да акна.)
Паўза.
Як хутка ноч!
Міргае цьмяна зорка.
Сон — у мурах, і толькі недзе там,
у замку... цешыць шал яго акцёрка.
Чуецца асцярожны стук у акно. Яшчэ адзін і яшчэ...
Барбара ўздрыгвае.
Хто тут?
(Узіраецца ў цемру.)
Пачуе стражнік ля варот...
(І вельмі радасна, проста
захлынаючыся радасцю.)
Чакай... Адну хвіліну... Жыгімонт!
(Расчыняе акно.)
Жыгімонт Аўгуст ускоквае ў спальню. Прыпадае да рук Барбары... Палка цалуе іх.
Жыгімонт Аўгуст (з жарам, словы блытаюцца)
Ты!.. Ты!.. Мне даравала неба
яшчэ адно імгненне... Вось ён, міг!
А без цябе, як высахлая глеба,
я гіну... Ды нарэшце мы — ўдваіх!
Дай вусны мне...
(Цалуе Барбару, шэпча.)
Хай голас твой вясёлы
развее дзён нікчэмных каламуць
і ля ўзгалоўя нашага анёлы
на лютнях хай іграюць і пяюць.
Ты побач...
кожнай рыскаю і ўздыхам,
хутчэй мой жар сабою наталі...
Барбара (трапятліва)
Жаданы... я з табою...
(Прыслухоўваецца.)
Але ціха...
Хтось за дзвярыма... там...
(Глядзіць на дзверы, пасля на акно.)
Ці птушаня ў галлі?

Жыгімонт Аўгуст (не зважае на словы)

Мая!.. Мая!..

(Абдымае Барбару, утрапёна цалуе твар, шыю.)

Ніхто адняць не зможа!

Дзверы з грукатам расчыняюцца. Імкліва ўваходзяць Радзівілы. У руках — мячы. На тварах — тая няўтрымная рашучасць, калі чалавек здольны на ўсё. Барбара міжволі туліцца да Жыгімонта Аўгуста. Жыгімонт Аўгуст глядзіць з цікавасцю.

Мікалай Чорны (у вялікім узрушэнні)

Што бачу я?

(Да Мікалая Рудога.)

Ты, Мікалай, пазнаў начнога госця?

Барбара (шэпча)

Робіцца што, Божа!

Мікалай Руды (да Барбары)

Нядаўна Жыгімонт нам слова даў...

Мікалай Чорны (паспешліва, таксама да Барбары)

Што спыніць ён юрлівыя намеры
і ў спальню да цябе забудзе дзверы!

(Стукае мячом. Як непрытомны круціць галавою, маўляў, пераступіў парог, не стрымаў слова. Набліжаецца да Жыгімонта Аўгуста і Барбары. Спыняецца.)

Паўза.

Момант у нечым парадыйны.

Жыгімонт Аўгуст

Вы ашалелі... Без яе мне цяжка.

(Прыціскае Барбару да сябе.)

Ядля яе — не госць, а абарона...

Мікалай Чорны (гнеўна)

Магчыма, ды з вялікаю нацяжкай!
Ты зноў прыйшоў,
каб наш запляміць гонар?

Жыгімонт Аўгуст

Дарэмна гэтак... Хопіць вам шумець!
Вы будзеце, дальбог, нямала мець...

Мікалай Руды падыходзіць да брата. Абодва напружана слухаюць.

Уладу, славу...

Мікалай Руды (змрочна)

Гэта зноў падман!

Жыгімонт Аўгуст (не зважаючы на яго)

Наўкола шляхта будзе віцца роем...

Мікалай Чорны адштурхоўвае брата. Выступае наперад.

Мікалай Чорны

О Божа міласэрны, дай нам тое!

(Крычыць.)

Плябан!.. Хутчэй сюды, плябан!..

Усе глядзяць на дзверы. З'яўляецца плябан. Ён нясе шлюбныя вянцы. Падаюць на падлогу мячы. Мікалай Чорны падбягае да плябана, забірае вянцы. Адзін аддае Мікалаю Рудому.

Ідуць да Жыгімонта Аўгуста і Барбары. Плябан пачынае рыхтавацца да шлюбнага абраду. Мікалай Чорны ўзнімае вянец над галавою Жыгімонта Аўгуста. Над галавою Барбары вянец трымае Мікалай Руды.

Мікалай Руды (да Жыгімонта Аўгуста)

Калі сваёй Барбару лічыш любай,
дык любасць замацуй законным шлюбам!

Жыгімонт Аўгуст маўчыць.

Паўза.

Мікалай Чорны (усхвалявана, таксама да Жыгімонта Аўгуста)

Скажы, як разумець тваё маўчанне?!

Жыгімонт Аўгуст маўчыць.

Паўза.

Мікалай Руды (з радаснай упэўненасцю)

Як згоду, несумненна, на вянчанне!

Жыгімонт Аўгуст моцна сціскае руку Барбары. Ён згодны.

Заслона

Дзея другая

1548 год. Замак Радзівіла Мікалая Рудога ў Дубінках, недалёка ад Вільні. З восені 1547 года тут жыве Барбара. Так схацеў Жыгімонт II Аўгуст. Сам ён — то ў Кракаве, то ў Вільні... У Дубінкі ганцы прыносяць пісьмы, поўныя гарачай пяшчоты. Жыгімонт II Аўгуст спрабуе падрыхтаваць спрыяльную глебу, каб можна было афіцыйна аб'явіць, што ён узяў шлюб з Барбарай Радзівіл, але ўсе яго спробы натыкаюцца на нянавісць да Радзівілаў.

Сцэна шостая

Другі тыдзень красавіка. Аранжарэя. Праз шкляны дах льецца яркае красавіцкае сонца. Каб не гэты дах, можна было б падумаць, што позірк выхапіў куток райскага саду.

Лёгкае крэсла на адкрытай пляцоўцы. Ля яго — Барбара ў задуменнай позе. За некалькі крокаў ад яе — мастак Дамінік. Ён піша партрэт Барбары.

З-за пышных прляндаў дзівосных раслін выходзіць Станіслаў Давойна — даверанaя асоба Жыгімонта II Аўгуста, яго асабісты лекар. Ён апякуе Барбару.

Давойна (да Дамініка)

Не памылюся, пэўна, гэта пяты
партрэт Барбары?
Дзіўнае натхненне!
(У голасе чуецца непрыхаваная рэўнасць.)
Ядумаў, ты маўчун дзівакаваты,
а тут такое раптам азарэнне!
Як твар змяніўся, рыхтык бы ў анёла!
(З усіх бакоў разглядвае партрэт.)
А вось Барбара тут глядзіцца кволай.

Дамінік (усмешліва)

Вам не даруюць гэтых слоў нябёсы.
Зямля цяплом наўкола набрыняла.
Яранкам слухаў, як смяюцца росы.
(Паварочваецца да Барбары. Вельмі лагодна.)
Барбара смех той у сябе ўвабрала.
Цяпер яна як сонца залатое…

Барбара (смяецца)
Вакол сябе раскідваю праменне!

Давойна (глуха)
Гляджу, вы тут здзяцінелі абое!

Дамінік (уздыхае)
А вы дарэмна спудзілі натхненне.

Давойна (раздражнёна)
Як гаварыць мне з гэтым чалавекам?

Барбара (паціскае плячамі. Насмешліва)
Не ведаю…
Не я, а ты ў нас лекар!

Дамінік пачынае збіраць у скрынку фарбы. Зірнуў на партрэт, пасля на Барбару.

Дамінік
Пісаў, як дазваляла мне майстэрства.

Давойна (хоча, каб Дамінік хутчэй пайшоў)
Ах, супакойся, ёсць жа падабенства!
Хоць радасці няма на гожым твары,
але відно, што гэта твар Барбары.

Барбара (успыхвае)
Скуль будзе радасць? Зноў ганца няма!
Мне з восені Дубінкі, што турма.

Давойна (назірае за Дамінікам, калі ж той пойдзе)

Дамінік марудзіць.
Цішэй, цішэй… вясна цвіце наўкола!
Сум быў, калі была прырода голай.

Барбара (з горыччу)
Няўдалы лёс!.. Блазнуе, што паяц…
У пострыг мо?
(Запытальна глядзіць на Давойну.)

Давойна (ухіляецца ад адказу, бы й не чуе слоў Барбары. Паказвае на дах аранжарэі)
Глядзі, як шкло іскрыцца!

Барбара (з іроніяй)
Отак… Жыццё, бы казачны палац,
дзе здань на час прыкінулася прынцам.

Дамінік (гучна стукае вечкам скрынкі, у якую складваў фарбы)
Ісці павінен я…
(Закахана глядзіць на Барбару. З сумам.)
Не прынц…
Не прынц, на жаль!

Барбара (няўпэўнена)
Пабудзь…
Трывожна стала сэрцу раптам.

Паўза.
(Да Давойны.)
А можа, нам наладзіць сёння баль?
Суседзі ёсць,

хоць дробная, ды шляхта!

Давойна

То баль, то ў пострыг...
Гэта несур'ёзна!
Суседзі ёсць, ды запрашаць іх позна!
Каб загадзя...

Дамінік (задумліва)

Баль быць павінен пы-ышным!
Пайду...
Я тут ужо, напэўна, лішні.

Выходзіць.

Давойна (з палёгкай)

Нарэшце знік...
Бадзяецца без справы,
а колькі ганарлівасці на твары!
Ну яшчэ быў бы, скажам, багамаз!
Здаецца, з год ужо, як ён у вас?

Барбара (з адчаем)

Пра што пытанне?
Каб жа Дамінік
мяне на сёння мучыў і трывожыў!
Дзе Жыгімонт? За столькі дзён адвык,
мяне не ўспамінае нават, можа?
Начы адрозніць не магу ад ранку,
ёсць чуткі, што займеў сабе каханку.
Ад гэтых чутак пухне галава!

Давойна (падыходзіць да Барбары, бярэ яе за локаць. Лёгенька штурхае)

Глядзі, гатовы распусціцца ружы...

Барбара (не звяртае ўвагі на яго словы, хоча выгаварыцца)

Пляліся плёткі, дык была ўдава!
А зараз жонка? Пры адсутным мужы?
Хіба ж прызнае хто, што я за ім?!
Кароль Стары?
(Думае.)
Скажыце тое Боне!
Нявестка, хм-м-м? Што коле вочы ўсім!
І раптам поруч з сынам іх на троне.
Таго не будзе!..

Давойна лёгенька абдымае Барбару. Яна не адштурхоўвае яго. Павольна ідуць у глыб аранжарэі.

Стануць, як сцяна!
Маўляў, забудзь!.. Не вартая яна!..
Яведаю, на ўсё,
што можна, пойдуць!
Скасуюць...
За мяжой нявестку знойдуць!

Хаваюцца за раслінамі. Гучаць толькі галасы.

Любому стануць кланяцца Двару...
Толькі б не я!

Давойна

Барбара, я — гару...
Згараю ўвесь!.. Спакою, сну няма!
Ёсць толькі ты!
Твой твар!
Тваё імя!

Паўза.

Не бачу свету... Колькі ж можна гэтак!
Пагасла сонца,
зніклі пахі кветак!
Калі не сёння... зараз... дык ніколі!
Хутчэй вярні душу маю з няволі.

Барбара
Не здзекуйся!

Давойна (усхвалявана)
З каго? Наадварот!

Паўза.
(Адрывістым шэптам.)
Язмучыўся... І ты... Таксама... Ты...
Усё зацьміла бляскам пекнаты...

Паўза.

Барбара
А мы адны?

Давойна
Адны!

Барбара (вельмі ціха, без усялякай інтанацыі)
А Жыгімонт...

Доўгая паўза.

У другім баку аранжарэі чуецца гучны ўсхваляваны голас Радзівіла Мікалая Рудога.

Мікалай Руды
Ба-арба-ара! Божа!
Дзе яны? Дзе ўсе?!
(Выбягае на адкрытую пляцоўку.)
Бы ў ліхаманцы ўсё нутро трасе!
(Азіраецца наўкола. Спыняецца, глядзіць на незавершаны партрэт.)
Дзе Дамінік?!
Не бачу Станіслава...
Усё ў адно — і радасць, і навала!

З'яўляецца Барбара.

Барбара (стрымана)
Шукаў мяне?
(Збірае ў пучок раскіданыя па плячах валасы.)

Мікалай Руды (на адным дыханні)
Тваёй турме канец!
Ад Жыгімонта...
З Вільні быў ганец!

З-за раслін выходзіць Давойна.
Не можам мы аслухацца загаду,
у Вільні трэба быць нам без адкладу!
(Глядзіць на Давойну.)
Астатняе дадумаеш сама...
(Хутка, адрывіста.)
Стары кароль памёр... Няма яго!.. Няма!
Збірайся... Заўтра...

Давойна (вельмі ўражаны)
Хто б падумаць мог?

Барбара (думае аб нечым сваім, удакладняе)
Усе?

Мікалай Руды
Усе! І... памагай нам Бог!
(Пакідае аранжарэю.)

Барбара горда ўзняла галаву, ідзе следам за ім. Давойна застаецца адзін.

Сцэна сёмая

Чуецца жалобны звон званоў на званіцах цэркваў і касцёлаў. 17 красавіка 1548 года. Вільня. Тронная зала ў замку вялікага князя Вялікага княства Літоўскага. Тут усё гаворыць аб жалобе, якую перажывае княства. 1 красавіка 1548 года памёр Жыгімонт I Стары, вялікі князь Вялікага княства Літоўскага і кароль Польшчы.

Сцены залы абцягнуты чорным крэпам. Цьмяна гараць свечкі. Князі, шматлікія саноўнікі тоўпяцца ля трона. Адасоблена ад усіх стаяць Радзівілы: Мікалай Руды і Мікалай Чорны.

Мікалай Руды (не без пагарды)

Сабраліся!.. Набеглі, што гайня.

Мікалай Чорны

Ды тут усе яны, лічы, штодня!
Калі не прыйдзеш, круцяцца вужамі!

Мікалай Руды

І нешта ж асцярожна надта з намі
вядуць размовы сёння пра прастол...

Мікалай Чорны

Яшчэ б...
Цяпер адзін у нас кароль!
Няміласці для нас з іх кожны хоча,
ды не!..
(Смяецца.)

Першы голас (гучна)

Каму казыча д'ябал там вантробы?

Другі голас (з выклікам)

Ім можна ўсё!

Трэці голас (з непаразуменнем)

Смяюцца ў дзень жалобы!

Мікалай Руды

Пачулі... І адразу ж лямантуюць!

Мікалай Чорны

Цішэй...
Маўчы.
З усіх бакоў цікуюць.

Звоняць званы на гарадскіх званіцах. Дзверы насупраць трона расчыняюцца. З'яўляецца камердынер.

Камердынер (гучна і ўрачыста)

Яго вялікасць каралевіч, вялікі князь
Вялікага княства Літоўскага
Жыгімонт II Аўгуст!

У залу ўваходзіць Жыгімонт Аўгуст.

Камердынер выходзіць.

Мікалай Руды (з хваляваннем)

Усё... Нарэшце праясніцца... Зараз!

Голас (гучны шэпт)

У Вільні?! Хто?
Хутчэй кажы... Барба-ара?!

Жыгімонт Аўгуст падыходзіць да трона. Садзіцца. Абводзіць позіркам усіх прысутных. Спыняе яго на Радзівілах.

Жыгімонт Аўгуст (суха, адрывіста)

Душа баліць...
Ва ўсім — няўцешны боль.
Мяне пакінуў бацька,

вас — кароль!

(Пераводзіць позірк на залу.)

Вядома вам, што ў Кракаве знянацку
прастол асірацеў…

Голас (ціхі шэпт)

Як суха ён пра бацьку!

Жыгімонт Аўгуст (хутка паварочваецца на голас)

Магчыма,
ды без слоўнае аздобы
даводжу вам у дзень сваёй жалобы,
што заўтра, патрабуюць надта справы,
у Кракаў еду… Зачакаўся Вавель!

Усе ўважліва слухаюць. Чуецца, як зноў звоняць званы на званіцах. Дзверы насупраць трона расчыняюцца. Уваходзіць камердынер. Хутка ідзе да трона, штосьці шэпча Жыгімонту Аўгусту…

Мікалай Чорны (да Рудога)

Ты застаешся ў Вільні?

Мікалай Руды

Несумненна!
(Паказвае на князёў і саноўнікаў,
што стаяць ля трона.)
Глядзі… камусьці стане зараз дрэнна!

Камердынер выходзіць.

Паўза.

Жыгімонт Аўгуст (мякка, запаволена)

Хай застаецца ўсё тут, як пры мне!
Нікога мая ласка не міне.
Ніколі не скупіўся на шчадроты,
цяпер уважце вы мае турботы…

Устае з трона, ідзе да дзвярэй, у якіх толькі што схаваўся камердынер. З шумам расчыняе іх… Усе глядзяць на дзверы. З'яўляецца Барбара. Уся ў чорным аксаміце, толькі ў вушах і на шыі праменяцца брыльянты. Па зале праходзіць лёгкі гул.

Мікалай Руды (да Чорнага)

Што я казаў?! Зірні хутчэй на твары…
(Зноў ківае ў бок саноўнікаў і князёў.)

Мікалай Чорны (з захапленнем)

Пагляду не адвесці ад Барбары.

Глядзіць толькі на Барбару і Жыгімонта Аўгуста. Жыгімонт Аўгуст вядзе Барбару да трона. Спыняюцца.

Голас (гучны шэпт)

Як можна?!. На вачах ва ўсяго свету
абразіць так нябожчыцу Эльжбету!
Яе брыльянты!..

Жыгімонт Аўгуст (заглушае гэты шэпт)

Здарылася гэтак,
што я парушыць мусіў завядзёнку.
Не палічыўся з даўнім этыкетам
і… без кароннай Рады[11] выбраў жонку.
З ёй павянчаўся, кляўся перад Богам,
што будзе ў нас адна цяпер дарога!

Лёгкі гул праходзіць па зале.

Заняты быў апошнім часам крайне,

---

[11] У Польшчы быў закон, які забараняў каралю браць шлюб без згоды на тое каронnай Рады. Жыгімонт Аўгуст у дадзеным выпадку парушыў гэты закон.

тамy дасюль трымаў свой шлюб у тайне...

Зноў лёгкі гул галасоў.

І я шчаслівы вельмі тым, што ў пару
Бог даў, каго я сам хацеў,— Барбару!

Голас (гучны шэпт)

Вось для чаго на гэтай мы нарадзе!

Другі голас (прыглушаны)

Чакай!..
Чакай, а хто ў каронннай Радзе?

Жыгімонт Аўгуст (рэзка)

Явынес клопат свой не на разгляд!
(Азірае ўсіх прысутных у зале.)
Наступнае прымайце, як загад!
Вы ўсе павінны ў радасці ці ў гневе
ёй кланяцца заўжды як каралеве!

Прысутныя ў зале аслупянелі.

Барбара з захапленнем глядзіць на Жыгімонта Аўгуста. Радзівілы Мікалай Руды і Мікалай Чорны горда ўзнялі галовы. Звоняць званы на званіцах цэркваў і касцёлаў.

Сцэна восьмая

Лістапад 1550 года. Варшава. Багатая гасцёўня ў каралеўскім замку. Скрозь — бляск пазалоты. Шыкоўная мэбля таксама праменіцца бляскам. Ля каміна ляжыць палевы дог. Ярка палае агонь у каміне. Ля акна стаіць Бона Сфорца — каралева польская і вялікая княгіня літоўская. Узіраецца ў золь лістападаўскага дня.

Бона Сфорца (глуха)

То снег, то дождж...
Абклалі неба хмары.
Даўно няма ў прыродзе добрых знакаў.
Адна пахмурнасць...
Змрочны цень Барбары...
(Успыхвае, з гневам.)
Нягодніца! Прыбыць пасмела ў Кракаў!
На Вавель мой... І цешыць зараз рэчы
агідны зрок, каб мог хто асляпіць!

Паўза.

(З невыказным болем.)
ОЖыгімонт... Як бацька твой пярэчыў,
а ты схацеў па-свойму ўсё зрабіць!
(Адварочваецца ад акна, ідзе да каміна, спыняецца. Глядзіць на агонь.)
І я ў Варшаве...
тут... нібы ў выгнанні,
што ні казала,— словы не дайшлі!
Дарэмнымі былі ўсе намаганні...
(Садзіцца ў крэсла. З нянавісцю.)
Правоў ім мала,
золата,
зямлі...
Паквапіліся! Лёгка акруцілі.
Змяя схавала джала ў нейкі міг.
(З адчаем.)
На троне з сынам... поруч Радзівілы!
І як мне саўладаць з нахабствам іх?!

Дог устае, ідзе да дзвярэй.

З іх хітрасцю?! Яна была яскравай.
Барбара — толькі лялька ў іх гульні...
Уваходзіць пакаёўка. Бона ўскідвае на яе запытальны позірк.
Пакаёўка (ціха)
Танчынскі Ян...
Гаворыць, з важнай справай!
Паўза.
Бона Сфорца
Пакліч...
Хай пагамоніць пры агні!
Пакаёўка выходзіць.
Змяніць штосьць хоча, але толку мала.
(Цяжка ўздыхае.)
Што зробіш тут? Навала ёсць навала!
З'яўляецца Танчынскі. Схіляецца ў глыбокім паклоне.
Танчынскі
Не маю слоў, каб выказаць пашану,
любоў сваю...
Бона Сфорца
Не трэба гэтых слоў!
Прысядзь...
(Паказвае на крэсла па другі бок каміна.)
Ты быў заўсёды мне адданы.
Паўза.
Танчынскі з шумам садзіцца. Бона задуменна глядзіць на агонь.
Агонь ратуе... стыне ў жылах кроў,
не ўкладваецца, як ён мог паддацца!
Спачатку думалася —
маладосці грэх...
Танчынскі (з'едліва)
Яна паспела добра ўладкавацца!
Аж стогне Кракаў, кажуць, ад уцех.
А ён што блазен...
Паўза.
(Са злосцю.)
Знойдзецца дзівак!
Сарве карону і... падасць каўпак.
Бона Сфорца (уважліва глядзіць на Танчынскага. Строга)
Таму я тут, што ў Кракаве Барбара.
Танчынскі (угодліва)
І Чорны там... Мярзотная пачвара!
Гавораць, ён яе каханкам быў.
Нацешыўся! І Жыгімонту збыў!
Твар Боны перасмыкнуўся.
На дыбу іх, караць трэба агнём,
бо Кракаў ператвораць у Садом!
Штодня — музыкі,
баль за балем,
спевы...
Бона Сфорца (сціскае скроні)
Бы ў абцугах гарачых галава.
Танчынскі
Цяпер любая на Літве ўдава
з пярыны жаркай схоча ў каралевы!

Падумаць!

Перад ім укленчыў Сейм[12]!

Бона Сфорца

Няўжо сцярпець такое я павінна?
Упэўнена, без выключэння ўсе
на Захадзе адвернуцца ад сына.

Танчынскі

Вядома, хто ж лічыцца зараз будзе
з дзяржавай,
дзе кароль сядзіць у блудзе!
(Прыцішаным голасам.)
Нам трэба ратаваць хутчэй прастол.

Бона Сфорца (міжволі ўздрыгвае)

Прастол?
(Зноў сціскае скроні.)
Ніяк не пройдзе гэты боль,
не ведаю, за што такая кара!

Танчынскі

А хутка карануецца Барбара!

Бона Сфорца (імкліва ўстае з крэсла)

Не дапушчу!

Танчынскі (з нейкай патаемнай думкай)

Каб ведаць жа тут як?
(Таксама ўстае з крэсла.)
Баюся, позна!

Бона Сфорца (з адчаем)

Лёсу чорны знак?!
(Нервова.)
Оне!.. Оне!.. Скасую ўсё... Парушу!
(Пачынае хадзіць па гасцёўні.)

Танчынскі

А я пакінуць каралеву мушу.
(Ідзе да яе. На момант прыпыняецца.)
Народ бурліць... І, Божа, барані
наш край ад непатрэбнае вайны.
(Падыходзіць да Боны. Цалуе руку.
Цяжка ўздыхае. Пяшчотна.)
Хацеў бы бачыць каралеву ў шчасці...

Бона Сфорца

Не ўратавацца мне ўжо ад напасці!
Ідзі...
Улады болей тут не маю.
(Задумалася.)
Чужы мне край...
І я чужая краю.

Танчынскі схіляецца ў глыбокім паклоне. Выходзіць.

Паўза.

(Падыходзіць да дога, які разлёгся ў парозе.
Лашчыць яго.)
Сумуеш?.. Да цябе няўважнай стала?
Каб ведаў ты, як зараз горка мне!
Танчынскі... Ці ж не праўду я сказала —
чужая гэтай змрочнай старане.
І сын — чужы...

---

[12] У канцы 1548 года праходзіў Сейм у Петрыкаве, на якім абмяркоўвалася справа каралеўскага шлюбу з Барбарай Радзівіл. Удзельнікі Сейма па-трабавалі, каб шлюб быў скасаваны, але Жыгімонт Аўгуст адмовіўся. Тады ўвесь Сейм укленчыў перад ім, толькі ж і гэта не падзейнічала. Жыгімонт Аўгуст стаяў на сваім, у выніку чаго, нягледзячы на моцную апазіцыю, шлюб быў прызнаны законным.

Ён выбраў Радзівілаў…
(Вяртаецца да каміна. Глядзіць на агонь.)
Ну хоць бы колькі напісаў радкоў!
Яго, здаецца, нават не здзівіла,
што я ў Варшаву з'ехала цішком.
Навошта я?
Там без мяне ўсё — проста…
За балем — баль!
Ёй хоча дагадзіць…
Барбара!
Паўза.
(З гневам.)
Будзе вельмі страшнай помста…
Яведаю, што трэба мне рабіць!
Мой сын, яна і я…
Які трохкутнік!
Ды відавочна — лішні нейкі кут!
(Імкліва ідзе да дзвярэй. Расчыняе іх. Крычыць.)
Сюды!.. Хутчэй!.. Дзе Монці?
Дзе мой Людвік?!
(Прычыняе дзверы. Ціха.)
Ён… Толькі ён… патрэбен зараз тут!
(Ідзе да акна.)
Уваходзіць Людвік Монці. Бона не азіраецца. Глядзіць у акно.
Па кроках чую — ты… І не тлумачу,
што да чаго! Ты бачыш гэта сам,
як я гарую, курчуся ад плачу,
збірайся ў Кракаў!
Паўза.
Справа будзе там!
Монці стаіць ля дзвярэй. Уважліва слухае. Моўчкі ківае галавой.
Мой сын адзіны…
Боль мой і пакута…
Ты ведаеш, чый цень між намі лёг!
Монці моўчкі ківае.
Дзе словы не даходзяць, там атрута
ўсё вырашае! Хай даруе Бог
і дапаможа… Хай нашле ён кару
з тваёю дапамогай на Барбару!
Абедзвюм на зямлі нам нельга жыць.
Паўза.
Ты зразумеў? Не мне цябе вучыць!
Монці моўчкі ківае. Ён зразумеў.

Сцэна дзявятая

Канец снежня 1550 года. Кракаў. Некалькі тыдняў таму назад адбылося каранаванне Барбары.
Невялікая гасцёўня ў каралеўскім палацы. Час абеду. Пышна накрыты стол. За сталом сядзяць Жыгімонт ІІ Аўгуст, Барбара і Людвік Монці — сакратар каралевы Боны. Гавораць ажыўлена, у прыўзнятым настроі.
Монці
Хацеў паспець я на каранаванне,
ды затрымалі клопаты ў Варшаве.

Жыгімонт Аўгуст

Што ж, сакратар павінен быць пры справе...
(Глядзіць на Барбару.)
Нас матчына сагрэла віншаванне.
Ёй на карысць, гляджу, жыццё ў Варшаве,
брыльянты пераслала... Тры ў аправе!

Барбара (з годнасцю, уласцівай каралеве)

Не трэба ні брыльянтаў, ні сапфіраў,
адно, каб з ёю мы жылі суладна.

Монці (угодліва)

З тым і прыехаў... Хоча з сынам міру.
Так і сказала: перадай дакладна.

Барбара

Віна мая тут, ды хіба ж хацела?

Жыгімонт Аўгуст

Ах, Божа, ты галубкаю ўляцела
ў мой лёс і ўсё навокал асвяціла,
напоўніла мяне дзівоснай сілай,
а тут... сцяна!
(Моршчыцца.)
І слёзы маці... Сваркі...
З усіх бакоў — пагрозы, забарона...

Монці

За іншае паднімем зараз чаркі,
за шчасце ваша!
За магутнасць трона!
(Паднімае чарку. П'е.)

Барбара і Жыгімонт Аўгуст толькі прыгубліваюць.

Жыгімонт Аўгуст (ставіць чарку на стол)

Ад Габсбурга[13] пасол у троннай зале
павінен быць. Пакіну вас адных.
(Да Монці.)
Шкадую, што пабыў з табою мала...
Ты маці перадай — не помню злых
яе намераў. Тое ўсё забыта.
(Устае з-за стала.)
Мая душа насустрач ёй адкрыта,
ёй не чужы, як і калісьці, Вавель.
(Глядзіць на Барбару.)
Скажы, што хочам бачыць неўзабаве!

Барбара

Яўкленчыць перад ёй заўжды гатова.

Монці

Яна ўжо блаславіла вас на словах,
і думаю, што неўзабаве схоча
вас блаславіць, як кажуць, вочы ў вочы.

Жыгімонт Аўгуст

Хай Бог дае...
(Цалуе руку Барбары. З лёгкай усмешкай.)
Тут, пад тваім наглядам,
пабыць, напэўна, Людвік будзе рады!
(Ківае Людвіку, маўляў, развітваюся... Выходзіць.)

---

[13] Фердынанд Габсбург, імператар рымска-нямецкі, бацька Эльжбеты Аўстрыйскай

Паўза.
Монці

Змяніўся Аўгуст...
Знікнуў недавер,
зусім вярнуўся іншым ён з Літвы.

Барбара

Не ведалі яго, магчыма, вы!
Ён быў заўжды такім, як і цяпер.

Монці

Оне скажыце, часта быў круты,
ды пад уплывам вашай пекнаты
куды і знікла колішняя ўпартасць?!

Барбара

Пра колішняе ўспамінаць не варта!

Монці

Напэўна...
(Задумліва.)
Не ўсялякая зямля
тым сокам, што патрэбен, жывіць дрэва.
Пра што ж я?
(Смяецца.)
А-а! Свет бачыць караля,
якім яго ўспрымае каралева!
Любыя Аўгуст зможа зрушыць горы...
(Не дагаворвае.)

Дзверы ў гасцёўню расчыняюцца. Уваходзіць пакаёўка.
Пакаёўка (схіляецца ў паклоне. Да Барбары)

Не ведаю, як быць? Прынеслі вам уборы.

Паўза.

Магчыма, будзе нешта ў іх не так,
сказаць, каб пачакалі вас, ці як?!

Монці (паспешліва да Барбары)

Уборы?!
(Смяецца.)
Для жанчыны гэта важна.
Адкладваць нельга, мілая Барбара!

Паўза.

Уборы... Хм-м? Як позіркі раздражняць!
Пачуцці ўскалыхнуць, навеюць мараў!
Ісці патрэбна... У мяне ёсць час,
магу чакаць...
слугою верным вас!

Барбара (устае з-за стала)

Тады я на хвілінку... Толькі гляну!

Барбара і пакаёўка выходзяць.
Монці (не можа схаваць радасці)

Усё ідзе, дальбог жа, як па плану!

Паўза.

(Нейкае імгненне сядзіць нерухома.
Вочы загараюцца нядобрым бляскам.
Адкідваецца назад, на спінку крэсла.)
Ну вось і момант! Што ж маруджу я?
(Нервова смяецца.)
Ха-ха... Уборы! Выйшла ўсё так складна!
Ояк сябе тут пачувае ўладна
нягодніца!

Распусніца!

Змяя!

(Рэзка ўстае. Ідзе да акна. Спрабуе расчыніць створкі.)

Хоць бы паветра свежага глыток,
не задыхнуцца б!
Што ж цягну з атрутай?
Адзіны крок...

(Глядзіць на чарку, з якой прыгублівала Барбара.)

Да чаркі толькі крок...

(Робіць гэты крок. Спыняецца ля крэсла, на якім толькі што сядзела Барбара.)

І ўсё... Сцяжына лёсу разамкнута!
Жыцця няма... Што Вавель? Што карона?

(Хуткімі рухамі вымае з кішэні скураны вузельчык. Рукі трасуцца. Азіраецца на дзверы. Імкліва развязвае...)

Хай будзе так, як пажадала Бона!

(Высыпае ў чарку атруту. Вузельчык хавае ў кішэні.)

І калі можаш, дык даруй мне, Божа,
Барбары ўжо нішто не дапаможа!

Дзверы расчыняюцца. Уваходзіць Барбара.

Барбара

Прымусіла чакаць?

Монці (спрабуе быць вельмі лагодным)

Ды не!..

(Адварочваецца да акна.)

У хмарах неба...

(Цяжка ўздыхае.)

Што зробіш, не чакаюць доўга справы!
Два тыдні ўжо, як з'ехаў я з Варшавы,
засумаваў...
Назад збірацца трэба!

Барбара

Ад нас адразу?

Монці

Думаю, што так!
Прысесці толькі трэба на дарогу...

(Садзіцца. Лёгкім рухам рукі запрашае сесці і Барбару.)

Штодня за вас маліцца буду Богу,
каб беды ўсе былі для вас няўзнак!

Барбара (устрывожана)

Якія беды?

(Садзіцца на ранейшае месца.)

Монці

Гэта я да слова!
А зараз у мяне ёсць прапанова!

(Бярэ чарку. Паднімае яе.)

За маці!

Паўза.

Шчасця зычыць вам яна!
За каралеву Бону і... да дна!

(Выпівае.)

Барбара бярэ сваю чарку. Марудзіць... і таксама п'е.

Хай чарка пойдзе на карысць здароўю,

каб жыць сто год у згодзе са свякроўю!

Сцэна дзесятая

8 мая 1551 года. Кракаў. Спальня Барбары ў каралеўскім замку. Шырокі ложак падцягнуты да расчыненага акна. Ледзь не над самым падваконнем звісаюць пышныя гронкі бэзу.

На ложку ляжыць Барбара. Уваходзіць Мікалай Руды. Спыняецца ў дзвярах.

Барбара (ціха)

Хадзі сюды... Да ложка падыдзі...
Мой мілы брат, шкада, што я не дома!

Мікалай Руды хутка падыходзіць да ложка. Барбара спрабуе пасміхнуцца.

Не на мяне... На гэты бэз глядзі,
я надта ж змучана хваробай невядомай.

Недзе ў далёкіх пакоях замка б'е гадзіннік.

(Барбара лічыць.)
Адзін... другі... яшчэ адзін удар...
Адпушчана гадзін мне, чую, мала!

Мікалай Руды садзіцца на ложак. Бярэ руку Барбары ў сваю. Гла-дзіць яе шчаку.

Мікалай Руды

Схуднеў,
але ўсё роўна гожы твар...
Хоць і пакут даволі ты зазнала.

Барбара (пагаджаецца)

Цяпер — хвароба,
а раней — няслава,
Які сягоння дзень?

Мікалай Руды

Святога Станіслава!
Чацвер... Ты не трывожся...
Гэта шкодна.

Барбара

Мне цяжка...
На зямлі памру няроднай.
Чужыя сцены, галасы, імёны...
У Вільню б хоць на міг, у Геранёны.

Мікалай Руды

Пра смерць не думай,
гэтага не будзе...

Барбара (глыбока ўздыхае)

Не прадыхнуць,
бы камень лёг на грудзі.
(Зусім ціха.)
Уся гару, нібы абліта варам.
(Пачынае кідацца.)

Мікалай Руды (усхапіўся з ложка)

Пагоршала?..
Мо доктара, Барбара?!
(І ўбок, ціха.)
Але ж пазнала...
Чуў, назвала братам.
Якой жа непамернай будзе страта!
Была ў сабе і доўга...
(Схіляецца над Барбарай.)

Барбара кідаецца ў гарачцы.

Барбара

Дзе я?.. Дзе я?..

(І суцішваецца.)
Мікалай Руды
Маленечкая, але ёсць надзея!
Суцішылася... Пасвятлелі вочы...
Няма сумнення:
хтось яе сурочыў!
Паўза.
За дзвярыма чуюцца гучныя хуткія крокі.
Нехта ідзе!..
Мо Жыгімонт так шпарка?
Дзверы расчыняюцца. Імкліва ўваходзіць Жыгімонт Аўгуст.
Жыгімонт Аўгуст
З Літвы вярнуўся Чорны!..
З ім — вядзьмарка.
Барбара як?
(Ідзе да ложка. Схіляецца над Барбарай.)
Мікалай Руды
Гарачка доўга біла.
Цяпер, здаецца, трошкі адпусціла.
У спальню ўваходзіць Мікалай Чорны.
Мікалай Чорны
Вядзьмарка хоча як хутчэй да хворай!
Жыгімонт Аўгуст цалуе рукі Барбары. Мікалай Руды адмахваецца ад Чорнага, маўляў, маўчы! Чорны паказвае позіркам на Барбару.
(Прыцішана.)
А як яна?..
Жыгімонт Аўгуст паварочваецца да Радзівілаў.
Жыгімонт Аўгуст (з горыччу)
Дасюль не меў я гора
сапраўднага...
Мікалай Руды
Яно заўжды не ў час!
Барбара прыўзнімае галаву. Яна вельмі змарнела. Твар непазнавальна асунуўся. Усе напружана сочаць за яе рухамі. Барбара цягне руку да Жыгімонта Аўгуста...
Барбара
Скажы, няхай браты пакінуць нас.
Мікалай Руды
Мы чуем, чуем...
Пойдзем у гасцёўню!
(Ідзе да дзвярэй. Ціха да Чорнага.)
Ты бачыш?
Як жа можна тут без слёз!
Мікалай Чорны (вельмі ўражана)
Такой Барбару, далібог, не помню...
Відно, дарма з Літвы вядзьмарку вёз.
Радзівілы выходзяць.
Паўза.
Барбара
Пайшлі...
Ты помні, мне яны — браты.
Жыгімонт Аўгуст
Пра гэта зараз не турбуйся ты.
(Бярэ яе рукі ў свае.)
Паўза.
Барбара

Не ведаю, што там…
(Глядзіць уверх. Са шкадаваннем.)
Можа, нічога?
Жыгімонт Аўгуст
Там Бог!
Яза цябе Яго прашу.
Барбара
Тады я там пачну прасіць у Бога,
каб адпускаў сюды маю душу[14]…
Мой лёс зямны пакутаю кляймёны,
такія мукі зараз я цярплю!
ОЖыгімонт…
Ты помніш Геранёны
і да цябе найпершае «люблю»?!
Кахаю, веру… Гэта ўсё са мною,
яно ўва мне… У сэрцы толькі ты!
Цяпер і потым, калі ўжо сцяною
між намі ляжа вечнасць нематы.
Паўза.
(Захваляваласся. У вачах з'явілася няясная трывога.)
Цалуй мяне ў апошнюю хвіліну!
Ірвецца дух… Навошта так імкне?
Явыпаду аднойчы са ўспаміну,
а губы будуць сумаваць па мне…
Жыгімонт Аўгуст прыпадае да губ Барбары.

[14] Сярод паданняў Нясвіжа ёсць адно, у якім расказваецца пра Чорную даму. У XVI стагоддзі Нясвіж належаў Радзівілу Мікалаю Чорнаму. Пасля смерці Барбары там і пачала зрэдку з'яўляцца Чорная дама — душа Барбары, апранутая ў чорнае адзенне ў знак жалобы па сваім каханні. А калі памёр і Жыгімонт II Аўгуст, Чорная дама пасялілася ў Нясвіжскім замку назаўсёды.

Паўза.
Жыгімонт Аўгуст
Не пакідай… З табою быў шчаслівы!
Жыццё маё дзеля цябе было…
Барбара прыўзнімаецца.
Барбара
Яведаю…
(Глыбока ўздыхае.)
Куды ж ён, дух імклівы?
(Ледзь чутна.)
Твой твар плыве… У вочы б'е святло…
(І заціхае, адкідваецца на падушку.)
Жыгімонт Аўгуст (схіляецца над нерухомым целам Барбары. Бы не ў сабе)
Няма!..
Як хутка?!
Божа літасцівы!
Аддай!..
Ты чуў, я з ёю быў шчаслівы!
(Укленчвае перад ложкам. Працягвае рукі ўверх… да Бога.)
Адтуль наплывае жаласлівы спеў, а можа, гэта толькі так здаецца Жыгімонту Аўгусту.
Хор анёлаў
Імкне душа ў апошнюю дарогу,
зямны прытулак зведаўшы спаўна,
у тыя высі, дзе раскажа Богу
пра ўсё, з чым развіталася яна.
(І на больш высокай ноце.)
Ляціць душа ў апошні свой прыстанак,

свой пэўны час адбыўшы на зямлі...
З начы глухой у вечны свой світанак,
у пекныя нябесныя палі...

Паўза.

Жыгімонт Аўгуст паднімаецца... Нейкае імгненне глядзіць у нерухомы твар Барбары.

Жыгімонт Аўгуст (з болем, з жалем, з тугою)

Хто зараз чуе голас твой прызыўны?
Хілю ў жалобе чорнай галаву...
Даруй, калі я ў нечым, можа, вінны,
з Літвы прывёз і павязу ў Літву.

Заслона

1992

© OCR: Камунікат.org, 2012
© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2012
© PDF: Камунікат.org, 2012

ЗМЕСТ

Баравікова Р.

Люстэрка для самотнай: Вершы, пераклады і драматычная паэма. / (Маст. Хв. Кашкурэвіч.— Мн.: Маст. літ., 1992.—206 с.: іл.

ISBN 5-340-00894-0.

У гэтай кнізе чытач знойдзе радкі: «Мне так шкада, што неўзаметку гады Афеліі прайшлі...» Жыццё рухаецца, і хто як не жанчына ўсёй сваёй трапяткой прыродай адчувае гэты няўтольны, а часам жорсткі рух. Мінаецца маладосць, і ўсё большае смутку. Сама назва зборніка адлюстроўвае гэты праўдзівы смутак, шчыры жаль.

Кнігу завяршае драматычная наэма «Барбара Радзівіл» — вострасюжэтны, гістарычны твор.